

OMVANG EN SAMENSTELLING VAN DE STUDIEKOSTEN IN HET DEELTIJDS BEROEPSSECUNDAIR ONDERWIJS

Jolien De Norre & Steven Groenez

OMVANG EN SAMENSTELLING VAN DE STUDIEKOSTEN IN HET DEELTIJDS BEROEPSSECUNDAIR ONDERWIJS

Jolien De Norre & Steven Groenez

Promotor: Steven Groenez

Research paper SONO/wordt aangevuld door coördinatie

Gent, 2019

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek is een samenwerkingsverband van UGent, KU Leuven, VUB, UA en ArteveldeHogeschool.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

De Norre, J., & Groenez, S. (2019). *Omvang en samenstelling van de studiekosten in het deeltijds beroepssecundair onderwijs*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.

Voor meer informatie over deze publicatie jolien.denorre@kuleuven.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2019 STEUNPUNT ONDERWIJSONDERZOEK

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek
UGent - Vakgroep Onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntsono.be

Voorwoord

Dit rapport omvat de resultaten van een studiekostenbevraging voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs die in het schooljaar 2017-2018 afgenomen werd. De studiekosten worden in totaal, per bevroagde studierichting, en naar verschillende kostenrubrieken besproken.

De auteurs wensen de deelnemende CDO's en hun leerlingen te bedanken voor hun deelname aan dit onderzoek.

Inhoud

Voorwoord	4
Inhoud	5
Lijst van tabellen	7
Lijst van figuren	8
Beleidssamenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Situering van het onderzoek	13
1.2 Categorieën van studiekosten	14
2 Onderzoeksmethode en gegevensverzameling	16
2.1 Keuze van informatieverzameling en instrumenten	16
2.2 Populatie en steekproeftrekking	19
2.3 Beschrijving van de steekproef	20
2.3.1 Centra voor deeltijds onderwijs	20
2.3.2 Bevraagde opleidingen	22
2.3.3 De leerlingen in de steekproef	23
2.4 Weging	26
2.5 Extrapolatie naar schooljaar van de regelmatig terugkerende kosten	26
2.6 Kengetallen voor bepalen van waarde studiekosten	26
3 De omvang en samenstelling van de studiekosten	29
3.1 Studiekosten aangerekend door de school	29
3.1.1 Algemene bijdrage	30
3.1.2 Drukwerk	30
3.1.3 Kledij	31
3.1.4 Materiaal en grondstoffen	32
3.1.5 Uitstappen	33
3.1.6 Totaal	33
3.2 Studie-uitrusting	34
3.2.1 Algemene studie-uitrusting	34
3.2.2 ICT-kosten	35
3.3 Vervoerskosten	38
3.4 Steunactiviteiten en andere uitgaven	39
3.5 Kosten verbonden aan de component werkplekieren	40
3.5.1 Vormen van werkplekieren	40
3.5.2 Materialen op de werkplek	41
3.5.3 Vervoerskosten (van en naar de werkplaats)	42
3.6 Beroepsinkomsten en vergoedingen	42
3.7 Totale studiekosten	44
3.8 Leefkosten en buitenschoolse kosten	48
3.8.1 Buitenschoolse kosten	48
3.8.2 Eten en drinken verbonden aan de lesplaats	48

4	Beleid van de onderwijsinstellingen rond schoolkosten	49
4.1	Beleid rond onbetaalde rekeningen	49
4.2	Kostenbewustzijn op school	49
4.3	Kostenbeheersende maatregelen of voordelen	50
4.4	Opinievrage	50
5	Samenvatting van de voornaamste resultaten en beleidsaanbevelingen	51
6	Referenties	54
Bijlagen		55
	Bijlage 1: Aandeel van de leerlingen per opleiding in populatie en steekproef, en de toegepaste weging	55

Lijst van tabellen

Tabel 1. Overzicht van kostenrubrieken naar categorie van studiekosten.....	15
Tabel 2. Kostenrubrieken in het DBSO en tijdstip van bevraging	18
Tabel 3. Aantal scholen in populatie en in steekproef.....	19
Tabel 4. Populatie van scholen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en effectieve respons, naar regio, onderwijsnet en schoolgrootte.	20
Tabel 5. Populatie van leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en effectieve respons, naar regio, onderwijsnet, schoolgrootte en ontvangen van schooltoelage.	21
Tabel 6. Verdeling van de respons per school.....	21
Tabel 7. Verdeling van opleidingen naar scholen in de steekproef.....	22
Tabel 8. Verdeling van leerlingen per opleiding in de populatie en in de steekproef.....	22
Tabel 9. Invulling van de component werkpleklers in de bevroegde opleidingen en in de steekproef.	23
Tabel 10. Leeftijd van de respondenten (in juni 2018)	23
Tabel 11. Aantal maanden reeds in de opleiding, in juni 2018	24
Tabel 12. Leerlingen in de steekproef met een functiebeperking, met een gemotiveerd verslag voor GON-begeleiding, en met een gemotiveerd verslag voor het buitengewoon onderwijs.....	24
Tabel 13. Gebruik (%) en uitgaven aan studie-uitrusting	35
Tabel 14. Gebruik (%), noodzakelijk gebruik (%) en uitgaven voor ICT artikelen	37
Tabel 15. Gebruik (%) en afstand (km) van het woon-schoolvervoer	38
Tabel 16. Gebruik (%) en uitgaven aan het woon-schoolvervoer (enkel de verplaatsingskosten)	39
Tabel 17. Gebruik (%) en uitgaven aan vervoersaccessoires	39
Tabel 18. Gebruik (%) en uitgaven aan steunactiviteiten	39
Tabel 19. Invulling van de component werkpleklers bij de leerlingen van de steekproef.....	40
Tabel 20. Invulling van de component werkpleklers bij de leerlingen in de bevroegde opleiding, volgens de instellingen	41
Tabel 21. Gebruik (%) en uitgaven aan materialen voor op de werkplek voor de leerlingen waar de component werkpleklers is ingevuld	42
Tabel 22. Vervoerskosten van en naar de werkplaats: aandeel leerlingen met eigen kosten en voor wie de kosten niet worden terugbetaald	42
Tabel 23. Leervergoeding (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkpleklers	43
Tabel 24. Andere vergoedingen (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkpleklers	43
Tabel 25. Totaal van beroepsinkomsten en vergoedingen (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkpleklers	44
Tabel 26. Gebruik (%) en uitgaven (in euro), voor leerlingen met uitgaven aan rubrieken van studiekosten en in totaal voor een schooljaar.	45
Tabel 27. Gebruik (%) en uitgaven (in euro) aan rubrieken van studiekosten en in totaal voor een schooljaar.	46
Tabel 28. Totale studiekosten (zonder vervoer), naar opleiding-school combinatie	47
Tabel 29. Gebruik en uitgaven aan eten en drinken op school, voor een schooljaar.	48
Tabel 30. Opinie van directeurs omtrent een reeks mogelijke maatregelen van de Vlaamse overheid	50

Lijst van figuren

Figuur 1. Antwoord op de vraag hoe goed het gezin van de respondent kan rondkomen met het totale beschikbare inkomen per maand.....	25
Figuur 2. Formule voor berekening van gemiddelde en standaardafwijking	27
Figuur 3. Positie van gemiddelde en mediaan in een rechtsscheve verdeling	27
Figuur 4. Aangerekende kosten voor een algemene schoolbijdrage, naar opleiding-school.....	30
Figuur 5. Aangerekende kosten voor drukwerk, naar opleiding-school.....	31
Figuur 6. Aangerekende kosten voor kledij, naar opleiding-school.....	32
Figuur 7. Aangerekende kosten voor materiaal en grondstoffen, naar opleiding-school.....	32
Figuur 8. Aangerekende kosten voor uitstappen, naar opleiding-school	33
Figuur 9. Aangerekende kosten (totaal), naar opleiding-school	34
Figuur 10. Totale kosten met en zonder vervoer, naar opleiding-school	47

Beleidssamenvatting

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het onderwijs besteed. Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan onderwijs. Zo werden voor het schooljaar 2006-2007 de gemiddelde studiekosten in het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen geschat op 979 euro (Poesen-Vandeputte & Bollens, 2008). Voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs waren er tot op heden nog geen cijfers berekend die de omvang van de studiekosten weergeven. Dit rapport is een eerste aanzet om de samenstelling en de omvang van deze studiekosten in kaart te brengen.

Kennis van de hoogte van studiekosten is vanuit beleidsoogpunt relevant omwille van verschillende redenen. Ten eerste kunnen studiekosten een zware financiële belasting inhouden voor sommige ouders of lerenden. Bij het beoordelen van de toereikbaarheid van schooltoelagen, is kennis van de hoogte van studiekosten dan ook noodzakelijk. Hiernaast is kennis van de studiekosten belangrijk bij de bepaling van de werkingsmiddelen van opleidingsinstellingen. Verder zijn de resultaten van dit rapport interessant voor de evaluatie van de kostenbeheersing in het secundair onderwijs: secundaire scholen mogen bepaalde kosten doorrekenen, maar hierbij wordt bepaald dat het om “effectieve, aantoonbare en verantwoorde kosten moet gaan die in evenwichtige verhouding staan tot de eigenheid en de doelgroep van het secundair onderwijs”¹.

In dit rapport gebruiken we data van 101 leerlingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs en van 9 scholen. De data werd verzameld door middel van de studiekostenmonitor, een instrument ontwikkeld door Coomans, Groenez & Kuppens (2016). In de bevraging kwamen verschillende categorieën van private studiekosten aan bod. Strikte studiekosten (bv. schoolartikelen, specifieke kledij), ruime studiekosten (bv. facultatieve uitgaven) en leefkosten (bv. eten en drinken) zijn in verschillende kostenrubrieken opgenomen. Deze data vormt de basis voor onze schattingen van de studiekosten van leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Voor een volledig schooljaar in het deeltijds beroepssecundair onderwijs bedraagt de totale studiekost 572 euro. Dit bedrag omvat de studiekosten die verbonden zijn aan de component leren, de kosten verbonden aan de component werkplekleren, en aan de vervoerskosten die leerlingen hebben om naar het centrum voor deeltijds onderwijs te gaan.

De kosten verbonden aan de component leren bedragen 298 euro zonder vervoerskosten. De twee belangrijkste rubrieken die tot dit bedrag leiden, zijn de kosten die verbonden zijn aan het gebruik van ICT materiaal voor schoolwerk (laptop, tablet, internetaansluiting, printer) en de studiekosten die aangerekend worden door de school.

---

¹ Omzendbrief NO 266/RB/FG/W.I./4.30.21/840 van 28 december 1976 betreffende de vervreemding of verhuring van de door de onderwijsinstellingen geproduceerde goederen of diensten en omzendbrief Kab./JUR/6 van 5 juni 1989 betreffende laakbare praktijken in de onderwijsinstellingen

De studiekosten aangerekend door de school zijn onder te verdelen in de rubrieken van een algemene bijdrage, specifieke kledij, materiaal/grondstoffen, en uitstappen. De mediane studiekost die scholen aanrekenden voor een schooljaar bedraagt 130,5 euro. We merken op dat in de totale studiekosten een grote spreiding waar te nemen is tussen de scholen, gaande van 47,5 euro in twee opleidingen van eenzelfde school, tot 422,5 euro in de opleiding Keukenmedewerker in een school waar een (weliswaar facultatieve) meerdaagse uitstap georganiseerd werd. Een tweede observatie in dit verband is dat we hier veeleer verschillen opmerkten tussen scholen in plaats van tussen opleidingen. Het lijkt er dus sterk op dat veel scholen een interne solidarisering van de studiekosten toepassen waarbij aan alle leerlingen, ongeacht de opleiding, dezelfde kosten aangerekend worden.

De studiekosten verbonden aan de component leren, inclusief de vervoerskosten, bedragen 398 euro. De vervoerskosten van leerlingen voor het woon-schoolvervoer bedragen 260 euro voor een schooljaar. De mediane afstand die leerlingen afleggen tussen thuis en de school, bedraagt 7,1 kilometer. De duurste vervoersmodi waren de auto (317 euro) en de combinatie auto met openbaar vervoer (475,5 euro). Respectievelijk 13% en 14% van de leerlingen gebruikt deze vervoersmodi. Een groter aandeel van de leerlingen gebruikt het openbaar vervoer: 38% gebruikt uitsluitend het openbaar vervoer en maar liefst 70% gebruikt het openbaar vervoer al dan niet in combinatie met een ander vervoersmiddel.

Van de leerlingen in onze steekproef was voor 95% de component werkplekleren ingevuld. De kosten voor werkplekleren hebben we enkel berekend op de leerlingen waar deze component is ingevuld. Van deze leerlingen had 38% kosten. De mediaanuitgave was 440 euro. De kosten die verbonden zijn aan het werkplekleren zijn onder te verdelen in de rubrieken materialen op de werkplek (werkkledij, gereedschappen of andere materialen) en aan de vervoerskosten die niet worden terugbetaald door de werkgever. In dit laatste opzicht zagen we dat leerlingen in een brugproject het vaakst kosten hebben die niet worden terugbetaald (voor 56% van de leerlingen). Dit is logisch aangezien de regeling is dat leerlingen in een brugproject een forfaitair bedrag van 1 euro per uur ontvangen. Van de leerlingen die reguliere arbeidsdeelname volgen krijgen toch nog 40% van de leerlingen de vervoerskosten niet volledig terugbetaald.

Naast de uitgaven die leerlingen maken, ontvangt een deel van de leerlingen ook een loon of andere vergoeding op de plek waar zij aan werkplekleren doen. 99% van de leerlingen in reguliere arbeidsdeelname gaven aan een loon en/of andere vergoeding te ontvangen, aan een mediaaninkomen van 540 euro per maand. Van de leerlingen in een brugproject gaf slechts 84% van de leerlingen in deze steekproef aan een vergoeding te ontvangen, hier ging het in de mediaan om 75 euro per maand². Daarnaast gaf nog 12% van de leerlingen in een voortraject aan een vorm van vergoeding te krijgen.

De totale studiekosten zonder vervoer naar opleiding-school combinatie variëren tussen 163 euro en 588 euro. We zien ook hier dat de kosten binnen instellingen meer op elkaar gelijken dan binnen opleidingen, al is het minder éénduidig dan op het niveau van de schoolbijdrage. Gezien de

---

² Dit is verrassend. Volgens de regelgeving ontvangt elke leerling in een brugproject een onkostenvergoeding van 1 euro per gepresteerd uur.

bepaalde steekproef hebben we geen verdere analyses kunnen uitvoeren om de studiekosten te vergelijken naar onderwijsnet, schoolgrootte, of andere variabelen op school- of leerlingenniveau.

Aangezien er nog geen eerder onderzoek is verricht naar de studiekosten in het deeltijds onderwijs, kunnen we geen uitspraken doen over de evolutie van de studiekosten in de tijd. Wat betreft vergelijkingen met de kosten in het gewoon secundair onderwijs, kunnen we enkel uitspraken doen over de kosten in de eerste graad. Het onderzoek naar de studiekosten in de bovenbouw van het gewoon secundair onderwijs van het schooljaar 2017-2018 is op dit ogenblik nog niet afgerond. De studiekosten in de eerste graad van het secundair onderwijs bedragen 1207 euro voor een schooljaar, en 1196 euro voor een schooljaar in de B-stroom (De Norre, Havermans, & Groenez, nog te verschijnen). Een jaar onderwijs volgen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs heeft dus een beduidend lagere financiële kost dan in de eerste graad secundair.

België heeft zich er echter toe gebonden, via het onderschrijven van het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, om ervoor te zorgen dat “het middelbaar onderwijs in zijn verschillende vormen, [...], door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs, voor eenieder beschikbaar en algemeen toegankelijk dient te worden”. Het is dus uiterst relevant om de uitgaven aan studiekosten te vergelijken met het bedrag van de studietoelage in het deeltijds onderwijs. De bedragen voor de schooltoelages zijn bij een minimumtoelage 113,95 euro, bij een volledige toelage 341,87 euro en bij een maximale toelage 474,82 euro. De dekkingsgraad voor de totale studiekost (inclusief vervoer) bedraagt dus 83% voor de maximale toelage, 60% voor de volledige toelage, en 20% voor de minimumtoelage. Dit is een betere dekking dan in de eerste graad van het secundair onderwijs en in het gewoon basisonderwijs (De Norre, e.a., nog te verschijnen; Havermans, De Norre, & Groenez, nog te verschijnen), maar biedt nog steeds geen volledige dekking van de kosten.

Het deeltijds beroepssecundair onderwijs focust zich op die jongeren tussen 15 en 25 jaar die om een of andere reden de overstap van het voltijdse onderwijs maakten. Deze jongeren hebben vaak een verhoogde kans op ongekwalificeerd schoolverlaten. Vanuit dit opzicht is het extra belangrijk om zoveel mogelijk de financiële drempels om in het onderwijs te blijven voor deze leerlingen te verlagen. De mogelijkheid om een loon te verdienen speelt hier uiteraard ook een belangrijke rol, maar men dient hierbij niet uit het oog te verliezen dat niet elke leerling in het deeltijds onderwijs een inkomen heeft. Vanuit dit opzicht is het belangrijk om er op te blijven waken dat de studietoelage voldoende overeenkomt met de gewenste dekkingsgraad.

De schooldirecties in de steekproef leken zelf ook al bezorgd over de financiële drempels. Alle bevraagde scholen kregen te maken met onbetaalde schoolfacturen, en in alle scholen was ook een spreiding van de facturen standaard mogelijk. Vijf van de acht bevraagde scholen hadden een schoolbeleid rond de beheersing van de studiekosten. Alle directies gaven aan actief op zoek te gaan naar manieren om kosten te drukken. Ter afsluiting werd de mening van de directies gevraagd over hypothetische beleidsmaatregelen. Vooral maatregelen omtrent extra middelen voor technische uitrusting, investeringen in de bouw of renovatie van scholen, en extra middelen om te voldoen aan bijkomende regelgeving krijgen veel steun van de directeurs.

Verder zien we dat ook in het deeltijds onderwijs de kostenrubriek voor ICT een belangrijke kostenpost is die door drie op vier leerlingen gebruikt wordt. We wijzen hier graag op het groeiende belang van digitalisering in de huidige maatschappij en de rol die het onderwijs neemt in het wegwerken en/of voorkomen van de hieraan verbonden competentiekloof. Daarom lijkt het ons van belang dat de Vlaamse overheid een visie uitwerkt rond de financiering van deze eindterm.

1 Inleiding

1.1 Situering van het onderzoek

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het onderwijs besteed. Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan onderwijs. Zo werden voor het schooljaar 2006-2007 de gemiddelde studiekosten in het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen geschat op 979 euro (Poesen-Vandeputte & Bollens, 2008). Voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs zijn er tot op heden nog geen cijfers berekend die de omvang van de studiekosten weergeven. Dit rapport is een eerste aanzet om de samenstelling en de omvang van deze studiekosten in kaart te brengen.

Kennis van de hoogte van studiekosten is vanuit beleidsoogpunt relevant omwille van verschillende redenen. Ten eerste kunnen studiekosten een zware financiële belasting inhouden voor sommige ouders of lerenden. Bij het beoordelen van de toereikbaarheid van schooltoelagen, is kennis van de hoogte van studiekosten dan ook noodzakelijk. Hiernaast is kennis van de studiekosten belangrijk bij de bepaling van de werkingsmiddelen van opleidingsinstellingen. Verder zijn de resultaten van dit rapport interessant voor de evaluatie van de kostenbeheersing in het secundair onderwijs: secundaire scholen mogen bepaalde kosten doorrekenen, maar hierbij wordt bepaald dat het om “effectieve, aantoonbare en verantwoorde kosten moet gaan die in evenwichtige verhouding staan tot de eigenheid en de doelgroep van het secundair onderwijs”³.

Door de specifieke opbouw van het deeltijds onderwijs, waar een grote mate van flexibiliteit mogelijk is voor de leerlingen, verloopt het meten van de studiekosten in het DBSO op een andere manier dan in het gewoon secundair onderwijs. In het deeltijds onderwijs wordt niet gewerkt in functie van graden, leerjaren of studiegebieden, maar in termen van opleidingen. De jongeren in het deeltijds onderwijs volgen minstens twee dagen per week een algemene en beroepsgerichte vorming in een opleidingscentrum (CDO), gecombineerd met drie dagen per week werkplekleren. De opleidingen zijn in de meeste gevallen modulair opgebouwd. Binnen het DBSO is de modularisering echter nog niet volledig uitgerold en bestaan er nog enkele opleidingen met een lineaire opbouw.

Modulaire onderwijsniveaus zijn opgebouwd uit verschillende opleidingsonderdelen of modules. De trajecten die onderwijsgebruikers volgen zijn flexibel en individueel. Een opleiding kan starten op elk ogenblik van het schooljaar en wordt gespreid over een of meer schooljaren. Hetzelfde geldt voor modules: een module kan op elk ogenblik van het schooljaar starten en gespreid worden over een periode gaande van een aantal dagen tot meerdere schooljaren. Deze flexibiliteit laat toe om een traject op maat van de jongere uit te stippelen. Een jongere kan zich op elk moment van het

---

³ Omzendbrief NO 266/RB/FG/W.I./4.30.21/840 van 28 december 1976 betreffende de vervreemding of verhuur van de door de onderwijsinrichtingen geproduceerde goederen of diensten en omzendbrief Kab./JUR/6 van 5 juni 1989 betreffende laakbare praktijken in de onderwijsinstellingen

schooljaar inschrijven in het deeltijds onderwijs⁴. Voor de opleidingen binnen de modulaire onderwijsniveaus bestaat er doorgaans een algemene opleidingsstructuur; dat is een schema dat de verschillende opleidingsonderdelen en hun plaats binnen het opleidingstraject weergeeft.

1.2 Categorieën van studiekosten

We kaderen als eerste stap van dit onderzoek het begrip “studiekosten” en gaan dieper in op de verschillende categorieën van studiekosten die we in dit onderzoek beschouwen. Dit conceptueel kader werd ontwikkeld in vorig onderzoek (Bollens e.a. 2000, Coomans e.a. 2016). Op conceptueel vlak beperken we de invulling van studiekosten tot private studiekosten. Hieronder verstaan we alle kosten die een onderwijsgebruiker zelf maakt in het kader van het volgen van het onderwijs. Private studiekosten kunnen voor het leerplichtonderwijs worden ingedeeld in drie verschillende categorieën, al naargelang de aard van de studiekost:

1. Strikte studiekosten: deze kosten betreffen goederen en zaken die niet uit de gewone werkmiddelen van het onderwijs worden gefinancierd en waarover er (nochtans) binnen de onderwijswereld een ruime consensus bestaat dat ze nodig zijn om op een correcte, volwaardige manier deel te nemen aan het onderwijs. Voorbeelden: duurzame en niet-duurzame schoolartikelen, kleding specifiek nodig voor de studie, inschrijvingsgeld, ...
2. Ruime studiekosten: dit zijn kosten die men niet zou maken als men niet zou deelnemen aan het onderwijs maar die anderzijds toch niet nodig zijn om de studie te kunnen volgen en soms zelfs niets te maken hebben met de studie zelf. Deze studiekosten omvatten onder meer kosten met een facultatief karakter of kosten die het gevolg zijn van een sociale verplichting. Voorbeelden: facultatieve uitstappen, opvang, kranten, ...
3. Leefkosten: dit komt neer op kosten voor voeding, onderdak/huisvesting, ontspanning, medische kosten, en vervoerskosten. Dit type kosten wordt doorgaans ook gemaakt wanneer men niet deelneemt aan het onderwijs.

Deze drie categorieën worden concreet ingevuld door kostenrubrieken. De studiekostenrubricering is een meer verfijnde ophijsting van de verschillende typen studiekosten (strikte en ruime studiekosten) die een onderwijsgebruiker zou kunnen maken op een bepaald onderwijsniveau. Deze indeling werd ontwikkeld in vorig onderzoek (Coomans e.a. 2016). Aan de hand van de studiekostenrubrieken en voorbeelden, wordt binnen de studiekostenrubricering een zo exhaustief mogelijk overzicht gegeven van de korf van goederen en diensten waarvoor onderwijsgebruikers op een bepaald onderwijsniveau studiekosten zouden kunnen maken. De classificatie van studiekosten onder studiekostenrubrieken en categorieën, is van belang voor de studiekostenmonitor, gezien ze een zinvolle vergelijkingen van bepaalde typen kosten tussen verschillende onderwijsniveaus, studiegebieden en opleidingen mogelijk maakt. We geven deze kostenrubrieken per categorie weer in Tabel 1.

---

⁴ Omzendbrief SO/2008/08 van 08/08/2008: Stelsel van leren en werken, geraadpleegd op <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14006#1>

Tabel 1. Overzicht van kostenrubrieken naar categorie van studiekosten

	Strikte studiekosten	Ruime studiekosten	Leefkosten
1. Schoolboeken en drukwerk			
Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x		
Print -en kopieekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	x		
Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten, ...		x	
2. Kledij			
Kledingkosten specifiek voor school (labo-en stofjassen, overalls, uniform, schoeisel, sportkledij, werkkledij, persoonlijke beschermingsmiddelen bv. veiligheidshelm, lasbril, handschoenen,...)	x		
3. Schoolmateriaal			
Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, woordenboeken, atlas, rekenmachine, passer, muziekinstrumenten, messenset, föhn, kapsterpop, naaimachine, etsnaalden, ...)	x		
Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, kaftpapier, tekenpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief (vb. inkt, verf, pastelkrijt), hout, stof, ingrediënten, ...)	x		
Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen, ...)	x	x	
Internetkosten		x	
4. Vervoerskosten van en naar school			
Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)			x
5. Schoolactiviteiten			
Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen of didactische activiteiten (studiebezoek, bedrijfsbezoek, werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, sportdag, schaatsen, zwemmen, voorstelling cultureel centrum, ...) (inclusief vervoer)	x	x	
Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (studiereizen, internationale uitwisselingsprojecten, ...) (inclusief vervoer)	x	x	
6. Eten en drinken op school			
Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)			x
7. Internaatkosten			
Internaatkosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)			x
8. Buitenschoolse kosten			
Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)	x		
Kosten verbonden aan studie en opvang (studie buiten schooltijd, ...)		x	
Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden evenementen buiten de schooluren (dactylo, vrijwillige deelname aan scholenkampioenschappen, olympiades, ...)		x	
Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen, ...)		x	
9. Steunactiviteiten en andere uitgaven			
Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...		x	
Andere uitgaven (huur locker/opbergkastje, klasfoto, jaarboek, cadeautjes, kost betaalkaart, specifieke thema- of projectdagen zoals 100 dagen, milieudag, ...)		x	
10. Onderwijsuitgaven als gevolg van een functiebeperking			
Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	x	x	

2 Onderzoeksmethode en gegevensverzameling

2.1 Keuze van informatieverzameling en instrumenten

Voor het deeltijds beroeps secundair onderwijs dient de data via verschillende respondenten verzameld te worden, waarbij de primaire data bekomen wordt via de instellingen en aanvullend data verzameld wordt via leerlingen. Daartoe is een gestratificeerde steekproef in twee fase het meest aangewezen. We beoogden een netto steekproefgrootte van 20 instelling-opleidingen (10 opleidingen in elk 2 instellingen).

Samen met de instelling werd een bevragsingsplan en een concrete timing opgesteld. Alvorens het uitsturen van de bevraging werd een survey pre-test georganiseerd met een van de centra. Op basis hiervan werden enkele kleine aanpassingen gedaan aan het instrument.

In een eerste fase van de bevraging werd een vragenlijst naar de centrumdirecties gestuurd. Deze bevatte de vraag om alle kosten die via de school aangerekend werden in te voeren. Het instrument was zo ontworpen dat verschillende leerkrachten het konden aanvullen vooraleer het finaal werd teruggestuurd. De eerste bevraging (bij de instelling) vertrekt dus van de bestaande informatie bij de instelling en bevat studiekosten die vallen onder de categorie “strikte studiekosten”. Onder strikte studiekosten vallen de kosten die door de instelling (CDO) worden aangerekend aan de leerlingen of cursisten (drukwerk, uitstappen, inschrijvingsgeld, ...).

Bij deze bevraging van de instelling werden ook een aantal instellingskenmerken en elementen van het instellingsbeleid bevragd die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten voor de lerende. Het betreft informatie over:

- de instellingsstructuur (aantal leerlingen);
- elementen van het instellingsbeleid (maatregelen ten gunste van minderbegoede gezinnen, fondsenwerving, profiel van de school naar ‘doelgroepleerlingen’);
- elementen van de instellingsomgeving (sociale voordelen).

Vervolgens werd, per instelling en opleidingsonderdeel, en vertrekkend van de verstrekte info uit de eerste fase een sjabloon uitgewerkt om een overzicht van de kosten te kunnen voorleggen aan de cursist (en haar/zijn ouders). De lerenden (en haar/zijn ouders) konden dit overzicht van de strikte studiekosten vervolgens aanvullen. Daarnaast werden ook de andere categorieën bevragd: ruime studiekosten, leefkosten, andere kosten, etc. De bevraging werd zo laagdrempelig mogelijk opgesteld en werd schriftelijk afgenomen om een betrouwbare respons en resultaten te garanderen. De bevraging van de leerlingen werd via de scholen georganiseerd. Alle leerlingen in de betreffende opleidingen konden deelnemen. Aan de scholen werd de vrijheid gelaten om de bevraging tijdens de lessen te laten invullen (bv. tijdens een les PAV), of om de bevraging naar thuis mee te geven. De redenering was dat zij zelf het beste konden inschatten wat bij hun leerlingen het beste zou werken.

Tabel 2 geeft de timing van de bevraging aan voor de verschillende kostenrubrieken.

Bij de ontwikkeling van het bevragsingsinstrument werd er van uit gegaan dat de studiekosten voor een opleiding in het DBSO berekend zouden worden aan de hand van de som van de kosten van individuele opleidingsonderdelen in een normatief modeltraject. In modulaire opleidingen kunnen de studiekosten voor een opleiding namelijk sterk verschillen tussen studenten binnen dezelfde opleiding, wat tot een vertekening kan leiden (Coomans, Groenez, & Kuppens; 2016). Op basis van onze data hebben we echter beslist om toch een studiekost per opleidingsjaar, en niet per opleiding in zijn totaliteit te berekenen. Enerzijds zagen we dat enkele kwantitatief belangrijke studierichtingen nog niet zijn overgestapt naar het modulaire systeem. Bovendien zagen we in onze data dat er door de scholen amper kosten per specifieke module werden aangerekend. Er werden veeleer algemene kosten aangerekend, gelijk voor alle studenten binnen een school of een opleiding. Een centrumdirecteur maakte er ons ook attent op dat het gebruik van bepaalde duurzame materialen (bv. kappersmateriaal) niet beperkt is tot één module, en dat deze kosten daarom moeilijk aan één module toegewezen kunnen worden.

Tabel 2. Kostenrubrieken in het DBSO en tijdstip van bevraging

		Bevraging (instellingen)	Bevraging (cursisten)
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x	x
2	Print -en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	x	x
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), ...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen, ...)	x	x
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor school (beschermingskledij, sportkledij, werkkledij, ...)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (messenset, werk materiaal, kapsterpop, ...)	x	x
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, schrijfgerief, ingrediënten koken, hout, stof, ...)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen of didactische activiteiten (werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, meerdaagse uitstappen, studiebezoek, bedrijfsbezoek, zwemmen, ...) (inclusief vervoer)	x	x
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)	x	x
11	Stagekosten of kosten verbonden aan de werkcomponent van het deeltijds leren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, maaltijden) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)		x
12	Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)		x
13	Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden activiteiten buiten de schooluren (cursussen bedrijfskunde, rijbewijs op school, ...)		x
14	Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)		x
15	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)		x
16	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen, ...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)		x
17	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)		
18	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...		x

2.2 Populatie en steekproeftrekking

In het schooljaar 2017-2018 waren er 49 erkende centra voor deeltijds onderwijs die onderwijs in het DBSO aanbieden. 35% van deze centra komen uit het Gemeenschapsonderwijs (GO!), 49% uit het vrij gesubsidieerd onderwijs (VGO) en 16% uit het officieel gesubsidieerd onderwijs (OGO). In totaal volgden 8 980 leerlingen les in het DBSO. Dit komt neer op 2% van alle leerlingen in het secundair onderwijs. 31% van de leerlingen volgden les in een instelling van het GO; 52% in het VGO en 17% in het OGO. 72% van de leerlingen in het DBSO vroegen in 2017-2018 6451 leerlingen een studietoelage aan. Hiervan werd aan 3 159 leerlingen een toelage toegekend. Dit komt overeen met 49% van de leerlingen die een aanvraag deden, en 35% van alle leerlingen in het DBSO. De gemiddelde toelage bedraagt 287,50 euro (Departement Onderwijs & Vorming, 2018)

We beoogden een netto steekproefgrootte van 20 instelling-opleidingen (10 opleidingen in elk 2 instellingen) verdeeld over 10 scholen, gestratificeerd naar onderwijsnet.

In eerste instantie werd een steekproef van scholen getrokken op basis van de selectie van een aantal opleidingen uit zowel de zogenaamde zachte en de harde sectoren. Ook werden die opleidingen met een zo hoog mogelijk aantal leerlingen geselecteerd. Op basis van deze opleidingen werden scholen uit de drie netten en met oog voor regionale spreiding geselecteerd. Scholen die weigerden of niet reageerden werden in het mate van het mogelijke vervangen. Aan de scholen werd bovendien gevraagd of de verdeling van de leerlingenaantallen naar de opleidingen overeenkwamen met de administratieve data waar wij over beschikten. Ook werd gevraagd of in de opleidingen die wij voorstelden de werkcomponent voldoende ingevuld is door de leerlingen in de school om hier ook een zicht op te kunnen krijgen via onze bevraging. Op basis van dit overleg met de directie werd indien nodig de selectie van opleidingen aangepast.

Vervolgens werden de instellingen telefonisch aangezocht voor deelname aan het onderzoek. In overleg met de instelling werd besproken voor welke 2 opleidingen de studiekosten voor het gehele opleidingstraject in kaart worden gebracht. De voorkeur ging naar de opleidingen met de meeste ingeschreven leerlingen, en waar bovendien bij een zo groot mogelijk aandeel leerlingen de component werkplekleren ingevuld is.

Tabel 3. Aantal scholen in populatie en in steekproef

	Aantal scholen
Populatie	49
Beoogde steekproef	10
Gecontacteerde scholen	17
Scholen die toezegden op deelname	9
Respons op directiebevraging	8
Respons van leerlingen binnen school	6

2.3 Beschrijving van de steekproef

2.3.1 Centra voor deeltijds onderwijs

Bij het trekken van de steekproef van scholen werd er over gewaakt dat scholen uit elke provincie en van alle onderwijsnetten vertegenwoordigd werden. We zien in Tabel 4 dat in de uiteindelijke respons de verdeling naar provincie in de mate van het mogelijke overeenkomt met de populatie: Antwerpen neemt het grootste aandeel in, gevolgd door respectievelijk Oost- en West Vlaanderen, Limburg, en Vlaams-Brabant (incl. Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Naar onderwijsnet zien we een oververtegenwoordiging van het Gemeenschapsonderwijs, die in de gerealiseerde steekproef de grootste groep van scholen bevat. In werkelijkheid zijn de meeste scholen te vinden bij het VGO. Tot slot geven we in de onderstaande tabel ook een verdeling mee naar schoolgrootte. Het valt op dat er beduidend minder kleine scholen in de gerealiseerde steekproef zijn dan er in verhouding in de populatie zijn. Aangezien we probeerden met zo weinig mogelijk scholen zo veel mogelijk leerlingen te bereiken, is dit waarschijnlijk een gevolg van ons onderzoeksdesign.

Tabel 4. Populatie van scholen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en effectieve respons, naar regio, onderwijsnet en schoolgrootte

	Populatie scholen		Respons scholen	
Provincie				
Antwerpen	13	26,5%	3	33,3%
Vlaams-Brabant en BHG	8	16,3%	1	11,1%
West-Vlaanderen	10	20,4%	2	22,2%
Oost-Vlaanderen	12	24,5%	2	22,2%
Limburg	9	18,4%	1	11,1%
Onderwijsnet				
VGO	24	48,9%	3	33,3%
GO	17	34,7%	4	44,4%
OGO	8	16,3%	2	22,2%
Schoolgrootte				
<150 leerlingen	23	46,9%	1	11,1%
150-250 leerlingen	17	34,7%	6	66,7%
>250 leerlingen	9	18,4%	2	22,2%
Totaal	49	100,0%	9	100,0%

Bron: Vlaams Onderwijs in cijfers (2018), eigen bewerking.

De volgende tabel geeft dezelfde informatie weer op het niveau van individuele leerlingen. Waar mogelijk komt deze informatie uit de meest recente officiële bron (Vlaams onderwijs in cijfers, 2017-2018), echter aangezien de variabele schoolgrootte door ons werd aangemaakt, is deze informatie afkomstig uit de beschikbare administratieve data van het schooljaar 2015-2016.

We zien dat de verdeling van de leerlingen die de vragenlijst invulden sterk afwijkt van de populatie. In de twee scholen uit Oost-Vlaanderen vulde geen enkele leerling de bevraging in, en in de scholen uit West-Vlaanderen werd dan weer door de meeste leerlingen de bevraging ingevuld. Helaas is er ook geen enkele leerling die les volgt in het OGO die de bevraging invulde.

De respons naar schoolgrootte komt overeen met de respons van scholen: een oververtegenwoordiging van de middelgrote scholen ten nadele van vooral de kleine scholen.

Tot slot zien we in deze tabel ook dat de gerealiseerde steekproef relatief minder leerlingen met een schooltoelage bevat dan de populatie van leerlingen (24%⁵ t.o.v. 35%).

Tabel 5. Populatie van leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en effectieve respons, naar regio, onderwijsnet, schoolgrootte en ontvangen van schooltoelage

	Populatie leerlingen		Respons leerlingen	
Provincieⁱ				
Antwerpen	2 990	33,3%	27	26,7%
Vlaams-Brabant en BHG	1 004	11,2%	13	12,9%
West-Vlaanderen	1 640	18,3%	51	50,5%
Oost-Vlaanderen	2 337	26,0%	0	0,0%
Limburg	1 009	11,2%	10	9,9%
Onderwijsnetⁱ				
VGO	4 681	52,1%	61	60,4%
GO	2 753	30,7%	40	39,6%
OGO	1 546	17,2%	0	0,0%
Schoolgrootteⁱⁱ				
< 150 leerlingen	2307	26,4%	13	12,9%
150-250 leerlingen	3295	37,9%	61	60,4%
> 250 leerlingen	3143	35,9%	27	26,7%
Ontvangt schooltoelageⁱ	3 159	35,2%	24	23,9%
Totaal	8 980	100,0%	101	100,0%

Bron: Vlaams onderwijs in cijfers (2018)ⁱ, Administratieve data 2015-2016ⁱⁱ; eigen bewerking.

Per school werden tussen 9 en 27 vragenlijsten ingevuld. Gemiddeld werden er 16,8 vragenlijsten per school ingevuld. De mediaan van het aantal ingevulde vragenlijsten is 15,5 per school.

Tabel 6. Verdeling van de respons per school

Respons per school	Aantal scholen
1-9	1
10-19	3
20-29	2
Totaal	6

⁵ Deze informatie werd in de vragenlijst bevestigd en is dus op basis van zelfrapportering en niet op basis van administratieve gegevens. Het cijfer van de populatie (35,2%) is uiteraard wel gebaseerd op administratieve data.

2.3.2 Bevroagde opleidingen

We beoogden een netto steekproefgrootte van 20 instelling-opleidingen (10 opleidingen in elk 2 instellingen). Uiteindelijk werden er 18 instelling-opleidingen (9 opleidingen in 9 scholen) bevroagd. Hiervan kregen we van 16 instelling-opleidingen een ingevulde bevroaging van de schooldirectie terug. Van 12 instelling-opleidingen was er respons van de leerlingen. Voor de opleidingen Kapper en Sportbegeleider konden we daarom geen informatie verzamelen bij de leerlingen.

Tabel 7. Verdeling van opleidingen naar scholen in de steekproef

Opleiding	Aantal scholen bevroagd	Scholen met respons directie-bevroaging	Scholen met respons leerlingen
Administratief medewerker	2	2	2
Kapper	2	2	0
Kassier	2	2	1
Keukenmedewerker	3	3	3
Personenzorg ⁱ	2	2	2
Pijplasser	1	1	1
Polyvalent onderhoudsmedewerker ⁱ	2	2	1
Sportbegeleider ⁱ	1	0	0
Winkelbediende	3	2	2
Totaal opleiding-school	18	16	12
Totaal	9	8	6

ⁱ lineaire opleiding

In onderstaande tabel geven we de respons binnen elke opleiding weer, naast het aantal inschrijvingen in de populatie (schooljaar 2015-2016), en het aantal leerlingen in de opleiding in de bevroagde scholen. Dit laatste geven we op twee manieren weer: de informatie uit de administratieve data van het schooljaar 2015-2016, en de informatie op basis van een vraag in de directiebevroaging over het aantal inschrijvingen op dat moment van het schooljaar (schooljaar 2017-2018). Van scholen die de directiebevroaging niet invulden hebben we deze informatie niet, en deze werden aldus niet meegeteld. Men moet dus de duidelijke nuance maken dat dit een onderschatting is van de effectieve inschrijvingen die er op dat moment waren.

Tabel 8. Verdeling van leerlingen per opleiding in de populatie en in de steekproef

Opleiding	Leerlingen in opleiding (populatie)	Leerlingen in opleidingen (scholen steekproef)	Leerlingen in opleiding volgens directie	Respons
Administratief medewerker	361	36	24	7
Kapper	244	70	30	0
Kassier	171	85	53	12
Keukenmedewerker	727	53	17	26
Personenzorg ⁱ	172	67	26	15
Pijplasser	175	14	14	3
Polyvalent onderhoudswerker ⁱ	292	46	33	15
Sportbegeleider ⁱ	119	35	n/a	0
Winkelbediende	800	74	24	18
Totaal	3061	480	221	101

ⁱ lineaire opleiding

Tabel 9 geeft een overzicht van het aandeel leerlingen waarvoor de component werkplekleren was ingevuld op het moment dat de bevraging werd afgenomen. Opvallend is dat in de uiteindelijke steekproef de invulling van het werkplekleren systematisch hoger ligt dan de informatie die we op schoolniveau hebben verkregen van de directiebevraging.

Tabel 9. Invulling van de component werkplekleren in de bevroegde opleidingen en in de steekproef

Opleiding	Op schoolniveau	In de steekproef
Administratief medewerker	82,75%	100,00%
Kapper	56,67%	n/a
Kassier	64,15%	81,82%
Keukenmedewerker	70,00%	90,00%
Personenzorg ⁱ	77,45%	100,00%
Pijplasser	100,00%	100,00%
Polyvalent onderhoudswerker ⁱ	86,31%	91,67%
Sportbegeleider ⁱ	n/a	n/a
Winkelbediende	87,50%	100,00%
Totaal	78,08%	94,12%

ⁱ lineaire opleiding

2.3.3 De leerlingen in de steekproef

In wat volgt bespreken we een aantal individuele kenmerken van de 101 respondenten in de steekproef; zoals een aantal demografische kenmerken, de voortgang in de opleiding, het al dan niet hebben van een functiebeperking, en enkele gezins- en socio-economische kenmerken.

2.3.3.1 Demografische kenmerken

In de steekproef waren leerlingen tussen 15 en 23 jaar. 39,4% van de leerlingen was meerderjarig op het moment van het afnemen van de bevraging. De doorsnee leeftijd was 17 jaar, de gemiddelde leeftijd 17,7 jaar. Maar liefst 42% van de respondenten was 17 jaar op het moment van de bevraging.

Tabel 10. Leeftijd van de respondenten (in juni 2018)

Leeftijd	Effectieve respons	Aandeel
15	3	3,2%
16	15	16,0%
17	39	41,5%
18	8	8,5%
19	7	7,5%
20	10	10,6%
21+	12	12,8%

77,2% van de respondenten heeft de Belgische nationaliteit.

2.3.3.2 Voortgang in de opleiding

De leerlingen in de steekproef volgen op het moment van afname van de bevraging (juni) gemiddeld al 15,8 maanden lang hun opleiding. 28% van de leerlingen volgt nog maar minder dan een half jaar de opleiding, en 61,4% van de leerlingen volgt maximaal 12 maanden lang de opleiding. 15% volgt al meer dan twee jaar de huidige opleiding.

Tabel 11. Aantal maanden reeds in de opleiding, in juni 2018

Aantal maanden reeds in de opleiding	Effectieve respons	Aandeel
< 6 maanden	28	27,7%
6-12 maanden	34	33,7%
12-18 maanden	6	5,9%
18-24 maanden	18	17,8%
> 24 maanden	15	14,9%

2.3.3.3 Functiebeperking

29,6% van de leerlingen gaf aan dat hij of zij een functiebeperking heeft. 75,9% van de leerlingen met een functiebeperking, heeft een leer- of ontwikkelingsstoornis. Het is ook voornamelijk voor deze beperkingen dat leerlingen een gemotiveerd verslag van het CLB bezitten, voor GON-begeleiding of voor het buitengewoon onderwijs.

8,6% van alle leerlingen en 17,9% van de leerlingen met een functiebeperking is erkend als persoon met een beperking door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap. 51,7% van de leerlingen met een functiebeperking heeft een verslag voor GON begeleiding, en een vierde (24,1%) heeft een verslag voor het buitengewoon onderwijs.

Tabel 12. Leerlingen in de steekproef met een functiebeperking, met een gemotiveerd verslag voor GON-begeleiding, en met een gemotiveerd verslag voor het buitengewoon onderwijs

Functiebeperking	Beperking aanwezig	Verslag voor GON begeleiding	Verslag buitengewoon onderwijs
Motorische functiebeperking	1	1	0
Visuele functiebeperking	4	0	0
Auditieve functiebeperking	2	1	0
Chronische ziekte	4	2	1
Leerstoornis	17	7	5
Ontwikkelingsstoornissen	8	3	1
Psychiatrische functiebeperking	6	3	1
Andere	4	3	1
Totaal	29	15	7

2.3.3.4 Woonsituatie

34,5% van de leerlingen woont in een intact gezin (beide ouders aanwezig). 11,9% woont bij een alleenstaande ouder; 29,8% woont in een stiefgezin; 3,6% woont bij een grootmoeder of grootvader; 6,0% woont bij een partner, 4,8% in een instelling of pleeggezin; en 9,5% woont alleen.

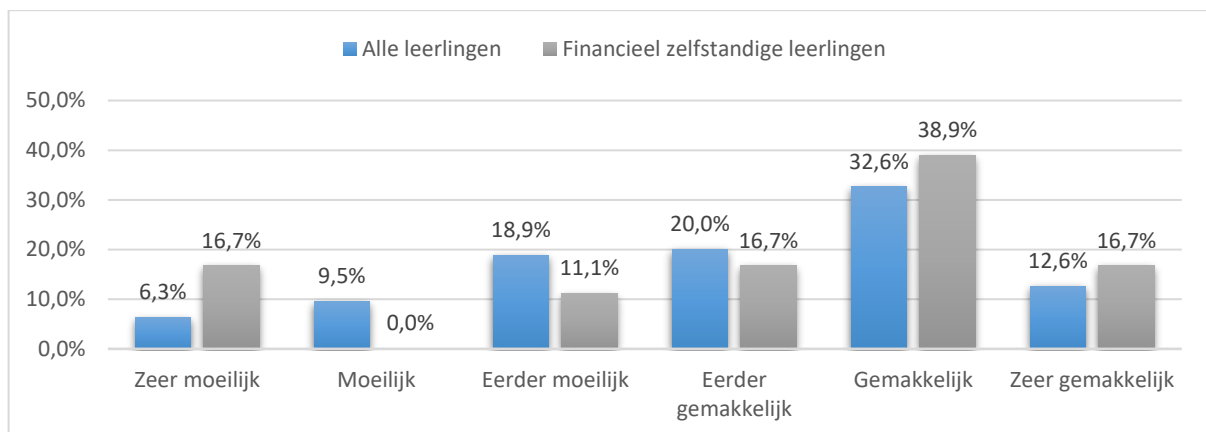
18,8% van de leerlingen woont niet meer bij zijn of haar ouders. Van deze leerlingen is 35,3% financieel zelfstandig, 53% is ten laste van een derde persoon of instantie, en 11,8% is ten laste van de ouders of de partner. Van de 81,7% van de leerlingen die wel nog bij de ouders inwonen, zegt 18,4% wel financieel zelfstandig te zijn. De rest is ten laste van de ouders of partner. In totaal is 21,5% van de leerlingen in de steekproef financieel zelfstandig, en is 9,7% ten laste van een derde persoon of instantie (bv. OCMW, ander familielid dan de ouders).

Van de minderjarige leerlingen is 16,4% financieel zelfstandig en 9,8% ten laste van een derde persoon of instantie. Bij de meerderjarige leerlingen gaat het hier om respectievelijk 31,3% en 9,4%.

2.3.3.5 Gezinsinkomen en studietoelage

34,7% van de leerlingen geeft aan dat zijn of haar gezin moeilijk tot zeer moeilijk rondkomt met het netto maandelijks beschikbare gezinsinkomen. Hieronder verstaan we het totaal van lonen en/of andere beroepsinkomsten, samen met inkomsten zoals kinderbijslag, alimentatie en uitkeringen. Van de leerlingen die financieel zelfstandig zijn, zegt 27,8% dat hij/zij het zeer moeilijk tot eerder moeilijk heeft om rond te komen met het netto maandelijks gezinsinkomen. Bij de leerlingen die ten laste zijn van de ouders/partner gaat het om 34,9% die moeilijk rondkomt, bij de leerlingen die ten laste zijn van een derde persoon gaat het om 37,5%.

Figuur 1. Antwoord op de vraag hoe goed het gezin van de respondent kan rondkomen met het totale beschikbare inkomen per maand

23,9% van de leerlingen heeft dit schooljaar een studietoelage ontvangen. Het bedrag van deze ontvangen studietoelage ligt tussen 116 en 500 euro. De gemiddelde schooltoelage in de steekproef bedraagt 235,5 euro. Ter vergelijking: 35,2% van de leerlingen in het DBSO heeft in het schooljaar 2017-2018 een schooltoelage ontvangen. De gemiddelde toegekende schooltoelage bedroeg 287,50 euro.

2.4 Weging

Voor de steekproef van leerlingen werd gekozen om enkel op het kenmerk studierichting te wegen. Er kon niet op onderwijsnet gewogen worden, aangezien er geen leerlingen uit het OGO de bevraging hebben beantwoord. In Bijlage 1 voegen we een overzicht toe van de gewichten.

2.5 Extrapolatie naar schooljaar van de regelmatig terugkerende kosten

Voor een aantal kostenrubrieken of –posten waar een terugkerende kost werd ingevuld (een bedrag per week, maand of trimester) hebben we geëxtrapolerd naar de kostprijs per schooljaar. Rekening houdend met vakantieperiodes rekenen we met 176 effectieve schooldagen, 37 weken of 8,5 maanden.

- Kosten per maand:
  - Voor kosten onder de vorm van een abonnement (bv. openbaar vervoer) rekenen we met **10 maanden**. Hoewel er door de Kerstvakantie en de Paasvakantie in principe al zeker 2 halve maanden zijn in een schooljaar, rekenen we voor de kosten die een abonnement inhouden (zoals openbaar vervoer) toch met 10 maanden. Het is immers aannemelijk dat een gezin toch een volledig abonnement neemt voor die maanden met een schoolvakantie.
  - Voor verbruikskosten waar een schatting van de maandelijkse kost werd gegeven (bv. voeding, fotokopieën) gaan we uit van **8,5 maanden**. Dit berekenen we op basis van het reële aantal weken (37) en 4,333 weken per maand.
- Kosten per week: we rekenen met **37 weken** in een schooljaar:
  - 52 weken per jaar - 9 weken zomervakantie - 6 weken schoolvakantie (1 week Herfstvakantie, 2 weken Kerstvakantie, 1 week carnavalsvakantie, en 2 weken Paasvakantie)
- Kosten per dag: Aan de leerlingen werd gevraagd hoeveel dagen per week ze naar school gaan. Dit getal werd vervolgens vermenigvuldigd met 37 om het aantal dagen te kennen.

Voor de component werkplekieren werkt een groot deel van de leerlingen door tijdens de schoolvakanties, als deel van hun opleiding. Voor leerlingen die aangaven dat ze ook in de zomervakantie zouden verder werken, rekenen we met 11 maanden of 48 weken (rekening houdend met 20 betaalde verlofdagen per jaar). Voor de leerlingen die niet in de zomervakantie zullen werken, rekenen we met 10 maanden of 43 weken.

2.6 Kengetallen voor bepalen van waarde studiekosten

Om een raming van de studiekosten te maken, is het nodig een kengetal te gebruiken die deze waarde zo correct mogelijk kan uitdrukken. Er is immers een grote variatie tussen ouders in de door hen opgegeven kosten. Deze variatie kan veroorzaakt worden door verschillen tussen scholen, opleidingen of verschillen in smaak en financiële draagkracht tussen gezinnen. In deze sectie gaan we dieper in op mogelijke kengetallen die de variatie aan studiekosten kunnen vatten, en verantwoorden we onze keuze voor bepaalde kengetallen. Hierna bespreken we de manier waarop we deze berekend hebben in dit rapport.

Het meest populaire synthetische kengetal is het (rekenkundig) gemiddelde: dit is de som van de waarden gedeeld door het aantal waarnemingen. Vaak wordt hierbij ook de standaardafwijking besproken, dit geeft de spreiding van de observaties rond het gemiddelde weer.

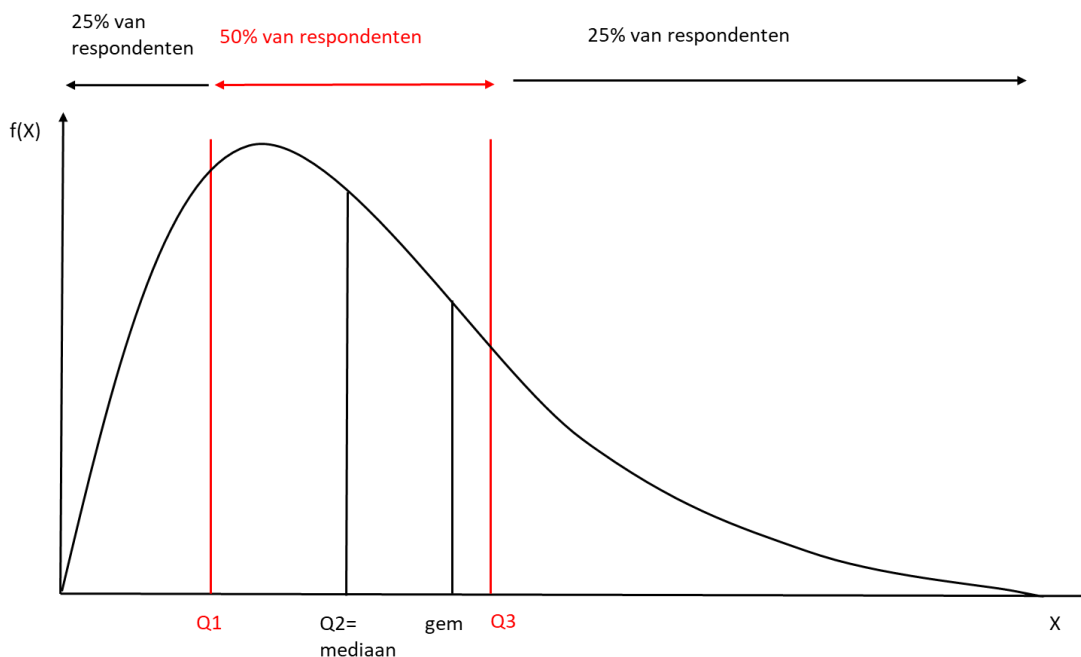
Figuur 2. Formule voor berekening van gemiddelde en standaardafwijking

$$\overline{SK} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (SK_i)$$

$$S(SK) = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (SK - \overline{SK})^2}{n - 1}}$$

Het gemiddelde en de standaardafwijking werden opgenomen in vorige studiekostenrapporten (bijvoorbeeld Vandeputte-Poesen & Bollens, 2008), naast mediaan, minimum en maximum. We hebben er in dit rapport de voorkeur aan gegeven om gemiddelde en standaardafwijking niet te rapporteren, omwille van de niet-normaalverdeling van data over uitgaven. Typisch voor de verdeling van uitgaven (net zoals inkomens) is immers de aanwezigheid van uitlopers naar rechts (een aantal hoge uitgaven). Omdat het gemiddelde de waarde van de uitlopers gebruikt, is dit kengetal zeer gevoelig voor uitschieters in de data. Ook de standaardafwijking is bij een niet-normale verdeling niet het correcte kengetal om een inzicht te geven in de spreiding van de data.

Figuur 3. Positie van gemiddelde en mediaan in een rechtsscheve verdeling

Voor uitgaven is het daarom beter om de mediaan en kwartielen te gebruiken als samenvattende kengetallen. De **mediaan** is het midden van een geordende verdeling van laag naar hoog. Als de populatie van studiekosten gekenmerkt wordt door de verdelingsfunctie F dan is de mediaan het punt (of een van de punten) waarvoor geldt:

$$F(SK) = \frac{1}{2}$$

De spreiding van de data rond de mediaan kan gevat worden door het **minimum** en **maximum**, en de **kwartielen** of percentielen. In dit rapport kiezen we ervoor om minimum, maximum en eerste en derde kwartiel te presenteren. Het minimum is de eerste geobserveerde waarde bij een rangschikking van de waarden van laag naar hoog; het maximum is de laatste observatie. Het eerste en derde kwartiel zijn de waarden waar respectievelijk 25% en 75% van de observaties zich onder bevinden bij een rangschikking van laag naar hoog. Ze geven weer tussen welke waarden de uitgaven van 50% van de respondenten liggen.

In de resultatentabellen in het rapport nemen we in de eerste plaats het % **gebruik** op. Dit doen we voor de aparte items in iedere kostenrubriek, en voor de kostenrubrieken zelf. Dit is gelijk aan de verhouding van het aantal leerlingen die aangeduid hebben deze rubriek te gebruiken op het totale aantal leerlingen die de rubriek ingevuld hebben (en niet het totale aantal leerlingen die aan de bevraging deelgenomen hebben). Daarnaast nemen we ook de gewogen en ongewogen aantallen op van de leerlingen die een rubriek gebruiken.

Het is belangrijk om op te merken dat we de kengetallen enkel berekenen voor leerlingen die aangegeven hebben een rubriek te gebruiken. Voor deze respondenten nemen we mediaan, minimum, maximum, eerste en derde kwartiel op in de resultatentabellen. Bij de berekening van deze kengetallen voor de volledige rubriek maken we een som van de uitgaven van iedere leerlingen op de verschillende items die onder de rubriek vallen, en vervolgens berekenen we voor deze som de kengetallen. Het is dus niet zo dat we de kengetallen van de aparte items optellen, omdat deze berekeningswijze geen rekening houdt met verschillen in gebruik van items.

De totale uitgaven over het volledige schooljaar worden voor iedere kostenrubriek enkel berekend voor leerlingen die alle vragen over deze kostenrubriek ingevuld hebben. De totale studiekost wordt bijgevolg enkel berekend voor leerlingen die alle vragen over de kostenrubrieken ingevuld hebben.

3 De omvang en samenstelling van de studiekosten

In een eerste deel bespreken we de studiekosten die aangerekend worden door de school. Het gaat hier bijvoorbeeld om een algemene schoolbijdrage, cursussen en kopieën, uitstappen, of grondstoffen. Deze informatie is afkomstig uit de bevraging van de centrumdirecteurs, met enkele correcties op basis van de leerlingenbevraging. In de hoofdstukken 3.2 tot en met 3.4 bespreken we de studiekosten die leerlingen rapporteerden in de leerlingenbevraging (vervoerskosten, studie-uitrusting, steunactiviteiten en andere kosten). In 3.5 en 3.6 worden de kosten verbonden aan de component werkplekklaren besproken, net als eventuele beroepsinkomsten die deze cursisten kunnen hebben. In 3.7 geven we een overzicht van de totale studiekosten, waarbij de informatie uit beide bevestigingen worden gecombineerd. Tot slot worden in 3.8 de kosten weergegeven die we niet bij de studiekosten rekenen, namelijk de buitenschoolse kosten (bijlessen en therapieën) en de kosten van eten en drinken op school.

3.1 Studiekosten aangerekend door de school

In een eerste fase werd aan de schooldirecties gevraagd om een overzicht te voorzien van de kosten die aangerekend worden via het centrum. In de leerlingenbevraging werd gevraagd om dit overzicht te valideren en eventueel correcties toe te voegen. 21,2% van de leerlingen gaf aan nog andere uitgaven gemaakt te hebben dan in het overzicht staat. Deze leerlingen zijn verdeeld over 6 scholen. In wat volgt bespreken we deze kostenoverzichten van de scholen waarbij we de correcties van leerlingen mee in rekening nemen.

Aan de scholen werd gevraagd de kosten onder te verdelen naargelang kosten per module (indien niet-lineaire opleiding), module-overschrijdende kosten, en kosten verbonden aan het werkplekklaren (bv. collectief vervoer, verzekeringen, ...).

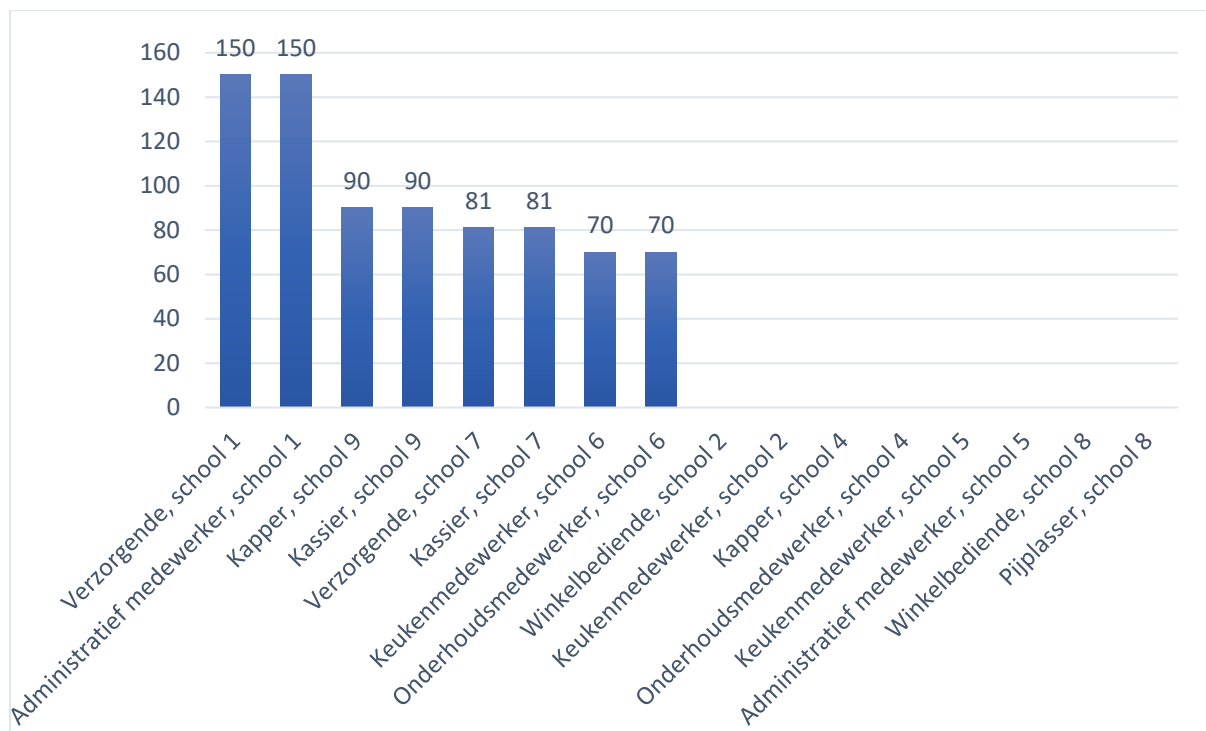
Geen enkele school rekende kosten aan die verbonden zijn aan de werkcomponent van de opleiding. Indien kosten per module werden aangerekend, was dit voornamelijk het geval bij de Project Algemene Vakken (PAV). In vier scholen werden hier aparte kosten aangerekend. Meestal ging het hierbij om drukkosten (bundels, kopiekosten, werkboek frans) en kosten voor didactische uitstappen en activiteiten. Kosten aanrekenen per module buiten PAV was niet gebruikelijk in de scholen van de steekproef. In slechts twee scholen werden er specifieke kosten per module aangerekend. In de andere gevallen werden algemene kosten voor de opleiding of de school aangerekend. In wat volgt bespreken we daarom de kosten aangerekend door de school naargelang vijf kostenrubrieken: algemene schoolbijdrage, drukwerk, kledij, materiaal/grondstoffen, en uitstappen.

In de meeste gevallen waren de kosten voor de tweede, derde en vierde graad identiek gelijk⁶. Indien er verschillen waren, namen we een gemiddelde voor een modeltraject van vier jaar. Voor kledij hanteren we een afschrijftermijn van twee jaar.

3.1.1 Algemene bijdrage

Figuur 1 geeft een overzicht weer van de aangerekende kosten die beschreven worden als algemene bijdrage voor de school of de opleiding. Vier scholen hanteren dit beleid, met bedragen die vallen tussen 70 euro en 150 euro. Opvallend is hier de groepering per school; bijdragen zijn gelijk getrokken per school, onafhankelijk van de richting.

Figuur 4. Aangerekende kosten voor een algemene schoolbijdrage, naar opleiding-school

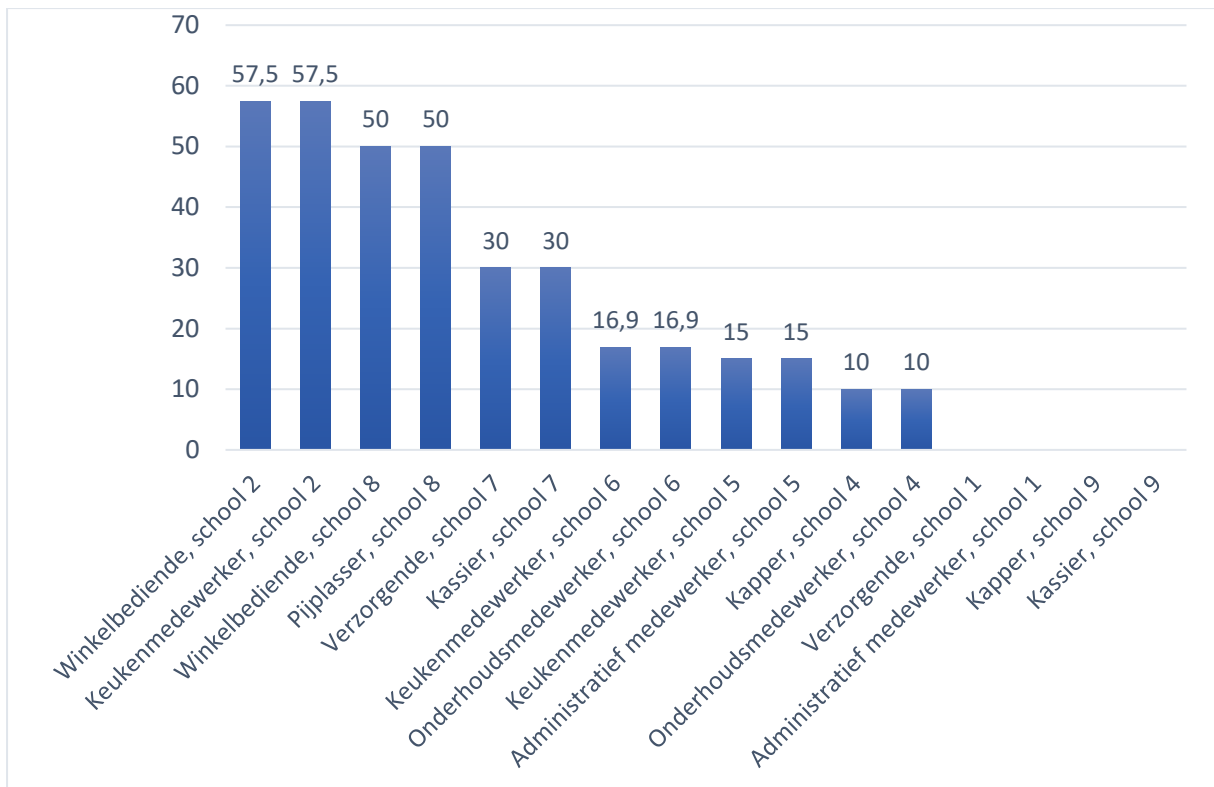

3.1.2 Drukwerk

In onderstaande figuur worden de aangerekende kosten voor drukwerk weergegeven, van de hoogste naar de laagste bedragen. Ook hier zien we geen verschillende drukkosten per richtingen binnen een school, maar een vast bedrag per school. In de meeste gevallen werden deze drukkosten aangerekend voor bundels of kopieën in de lessen PAV en/of vreemde taal. Twee scholen (1 en 9) rekenen geen aparte drukkosten aan; dit waren echter de scholen met de hoogste algemene bijdrage.

⁶ Hoewel in het modulair onderwijs in principe niet in termen van leerjaren of graden wordt gesproken, geldt dit voor het PAV in de praktijk wel.

Figuur 5. Aangerekende kosten voor drukwerk, naar opleiding-school

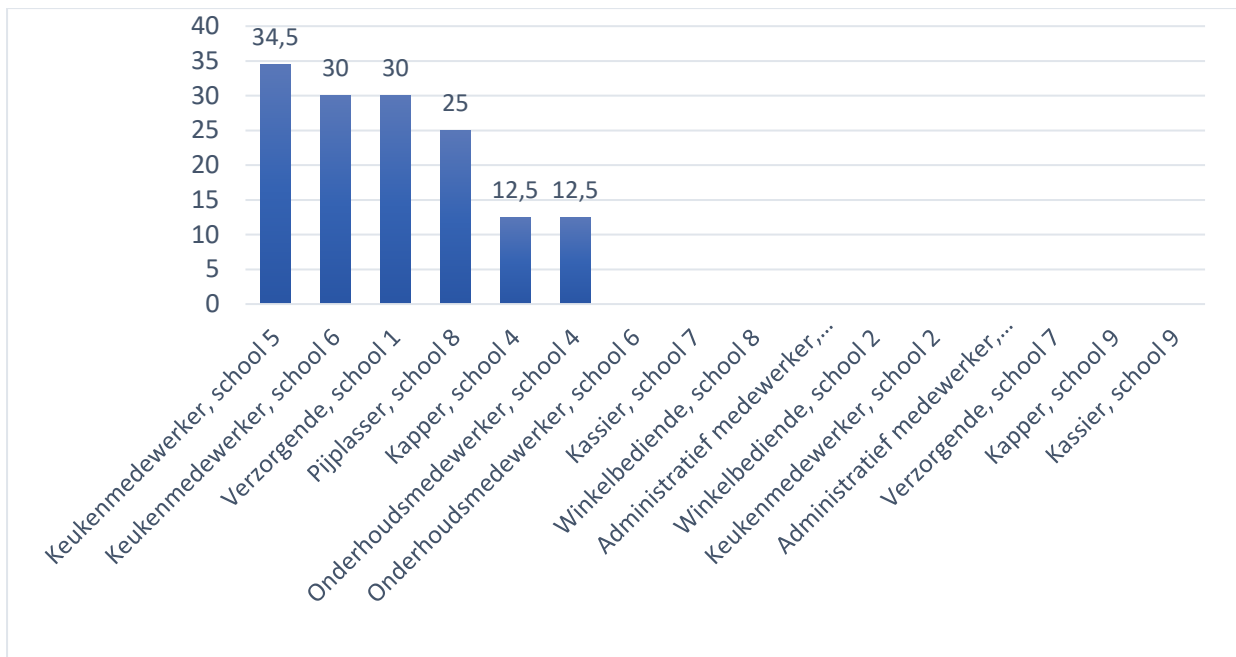

3.1.3 Kledij

Figuur 3 geeft een overzicht van de aangerekende specifieke kledijkosten per opleiding-schoolcombinatie. Het gaat hierbij om specifieke kledijkosten zoals werkschoenen, uniform, keukenschort, ... Hier zien we voor het eerst een patroon dat los staat van de scholenverdeling. In 6 opleiding-scholen werden kledijkosten aangerekend, namelijk in twee van de drie opleidingen keukenmedewerker, in één van de twee opleidingen verzorging, in de opleiding pijplasser, in één van de twee opleidingen kapper en in één van de twee opleidingen voor polyvalent onderhoudsmedewerker. In totaal werden in 5 scholen kosten aangerekend.

Let op dat de kosten vermeld in het overzicht afgeschreven zijn over twee jaar. De werkelijke uitgave ligt dus dubbel zo hoog, maar we zijn er bij de berekening van uit gegaan dat kledij twee jaar meegaat.

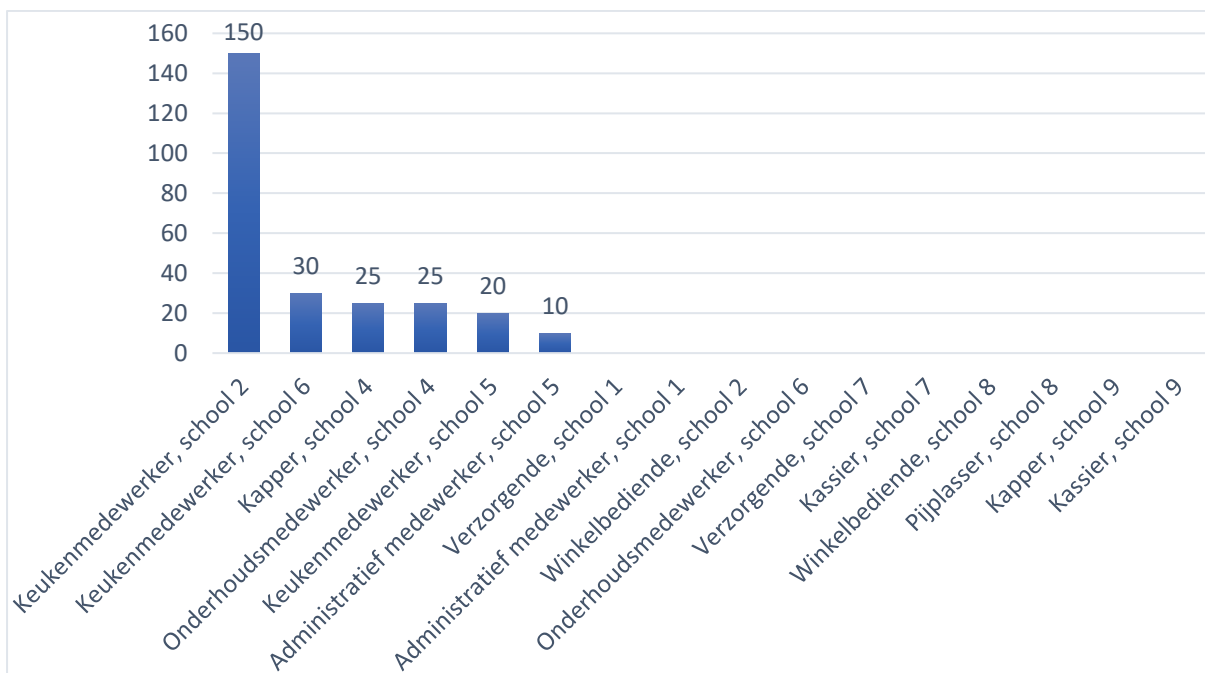
Figuur 6. Aangerekende kosten voor kledij, naar opleiding-school

3.1.4 Materiaal en grondstoffen

Voor materialen en grondstoffen werden in 6 opleiding-scholen en in vier scholen kosten aangerekend. Voor de opleiding van keukenmedewerker in school 2 vulde de school zelf geen bedrag in, maar dit werd door maar liefst zeven leerlingen gecorrigeerd naar een bedrag van 150 euro voor kookgrondstoffen. Naast voor twee van de drie opleidingen keukenmedewerker werden in twee volledige scholen aparte kosten voor materiaal aangerekend.

Figuur 7. Aangerekende kosten voor materiaal en grondstoffen, naar opleiding-school

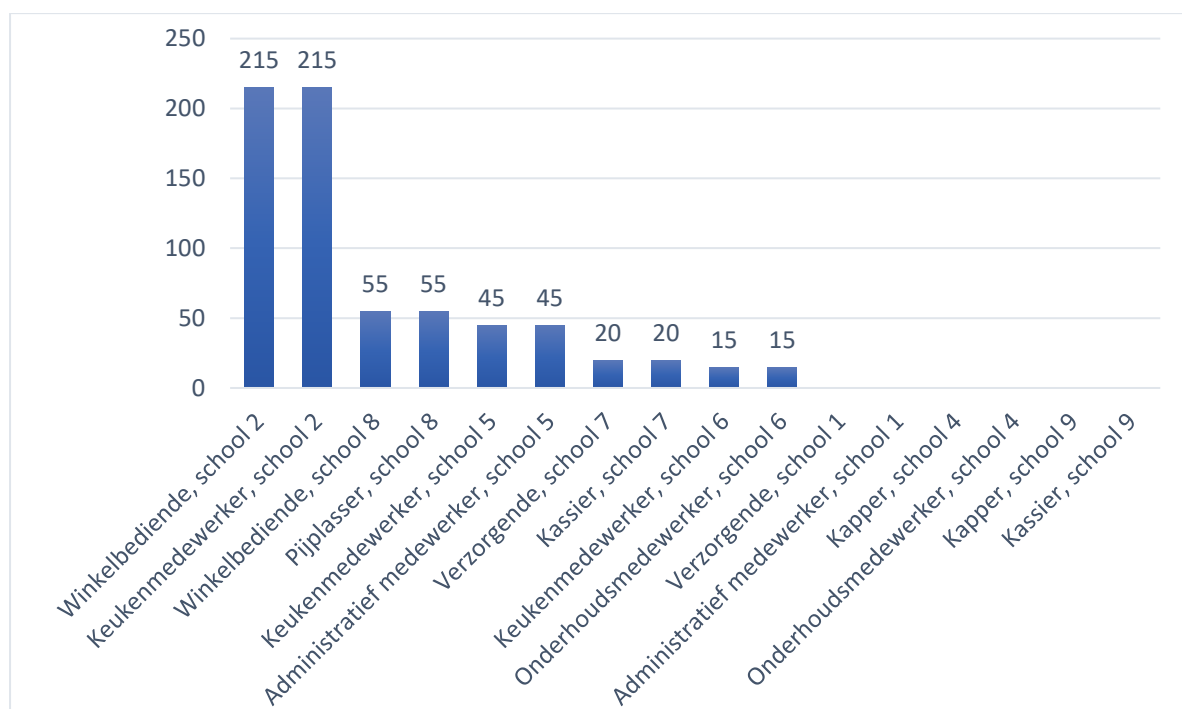

3.1.5 Uitstappen

In vijf scholen werden aparte kosten gerapporteerd voor didactische uitstappen en activiteiten. Ook hier zien we dat deze kosten gelijk zijn voor alle bevroegde richtingen van de school. Slechts één school vermeldde meerdaagse uitstappen (school 2), wat de uitschieter verklaart. De school rekende echter wel 100 euro per jaar aan voor didactische uitstappen, dus ook zonder de meerdaagse uitstappen zouden de kosten boven de andere scholen liggen. In de andere scholen liggen de bedragen tussen de 15 en de 55 euro. School 1 en 9 vermeldden de hoogste algemene bijdrages, dus het is mogelijk dat de organisatie van uitstappen hierdoor gedekt wordt.

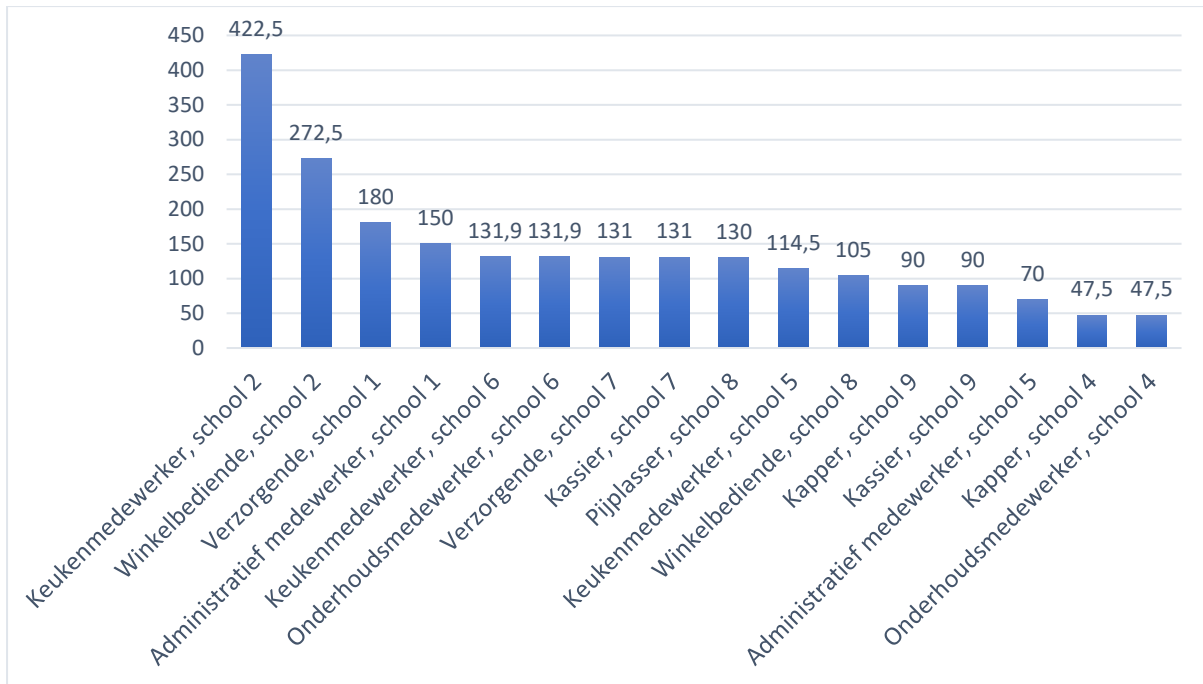
Figuur 8. Aangerekende kosten voor uitstappen, naar opleiding-school

3.1.6 Totaal

Figuur 6 toont een grote spreiding in de totaal aangerekende kosten tussen de acht scholen. De mediaan ligt op 130,5 euro. Onderaan de verdeling ligt school 4 (47,5 euro), die enkel kosten aanrekende voor kopieën, opleidings specifieke kledij, en materiaal. Bovenaan de verdeling ligt school 2, dit komt voornamelijk door de meerdaagse uitstap (die niet verplicht is) en door de kosten voor grondstoffen in de opleiding keukenmedewerker.

Figuur 9. Aangerekende kosten (totaal), naar opleiding-school

3.2 Studie-uitrusting

In wat volgt bespreken we de kosten voor studie-uitrusting die leerlingen buiten de school om hebben gemaakt. In een eerste plaats geven we een overzicht van de artikelen die ze dit jaar hebben aangekocht om hun opleiding mogelijk te maken. Daarna bespreken we het gebruik van ICT materiaal en de daar bijhorende kosten.

3.2.1 Algemene studie-uitrusting

56,3% heeft in dit schooljaar uitgaven gemaakt voor studie-uitrusting. We maken hier geen onderscheid tussen duurzame (boekentas, rekenmachine, ...) en niet-duurzame schooluitrusting. Een vierde van de cursisten kocht dit schooljaar een rugzak of boekentas, een vierde (24,7%) had uitgaven voor schrijfgierief, en een vijfde kocht mappen. 9,7% van de leerlingen had thuis printkosten.

De mediane uitgave voor de studie-uitrusting bedroeg 21 euro. Voor 75% van de leerlingen bleven de kosten onder 35 euro. De duurste uitgaven bevinden zich bij de rugzak/boekentas, zowel in mediaanuitgave als in de maximale uitgave. Daarnaast zien we een grote spreiding in de kosten die werden opgegeven voor printkosten thuis; deze liggen tussen 2 en 80 euro.

Tabel 13. Gebruik (%) en uitgaven aan studie-uitrusting

	Dit schooljaar gekocht?			Uitgaven				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Rugzak, boekentas	25,2%	23,1	22	30,00	9,00	20,0	55,00	80,00
Sportzak	1,4%	1,2	2	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Pennenzak	17,4%	15,2	17	3,00	1,00	2,50	5,00	20,00
Nietjesmachine, perforator	1,0%	0,9	2	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00
Rekenmachine	3,8%	3,3	4	2,50	2,50	2,50	3,00	10,00
Schrijfpapier	20,1%	17,9	21	3,00	0,00	2,00	5,00	15,00
Schrijfgerief (pennen, potloden, markeerstiften, ...)	24,7%	22,1	28	5,00	0,50	5,00	10,00	51,00
Mappen	21,3%	19,1	18	6,00	1,00	5,00	15,00	20,00
Printkosten thuis	9,7%	8,4	11	5,00	2,00	5,00	35,00	80,00
Totaal	56,3%	54,1	53	21,00	1,00	5,00	35,00	170,00

3.2.2 ICT-kosten

De uitgaven voor het thuisgebruik van artikelen zoals een laptop, tablet, printer of internetaansluiting werden niet bevraagd. Analoog aan de werkwijze in het rapport “Studiekosten in de eerste graad van het secundair onderwijs” (De Norre, Havermans & Groenez, 2019) wijzen we hier zelf een forfaitair bedrag aan toe.

Voor de toewijzing van een forfaitaire kost voor laptops, tablets, internetaansluiting en printers hanteren we een berekening op basis van een redelijke kostprijs voor een nieuw artikel, en van een redelijke afschrijftermijn. Dit bedrag wordt enkel toegepast bij de leerlingen die aangeven dat ze er gebruik van maken voor de studies. We gaan hier uit van een gedeeld gebruik door de leerling zelf in het geval van laptop en tablet (privégebruik en schoolgebruik elk 50%). Indien de leerling aangeeft dat ze het artikel enkel thuis hebben omdat het noodzakelijk was voor de studies, rekenen we de kost voor 100% aan de studiekost toe (in tegenstelling tot het gedeeld privégebruik in andere gevallen).

In het geval van de kosten voor internetverbinding en een printer, delen we het gebruik door het aantal inwonende gezinsleden. We gaan er dus wel van uit dat een laptop of tablet énkél door de leerling in kwestie wordt gebruikt.

Concreet hanteren we de volgende berekening:

- PC/laptop
  - o 750 euro nieuwe aankoop, gaat gemiddeld 4 jaar mee => 187,5 per jaar, maar gedeeld gebruik 50% => 93,75 euro per jaar
- Internetverbinding: 30 euro per maand, omgerekend 300 euro per schooljaar
  - o gedeeld gebruik 50%
  - o Gedeeld door het aantal inwonende gezinsleden. Bijvoorbeeld, in geval van een gezin met 2 volwassenen en 2 kinderen komt de kost neer op 2,5 euro per maand of 37,5 euro per schooljaar.
- Tablet: 3 euro per maand, omgerekend 30 euro per schooljaar
  - o 300 euro nieuwe aankoop, gaat gemiddeld 3 jaar mee. Gedeeld gebruik 50% => 50 euro per schooljaar
- Printer: nieuwe aankoop
  - o 70 euro nieuwe aankoop, gaat gemiddeld 5 jaar mee, => 14 euro per jaar, gedeeld door aantal inwonende gezinsleden.

Drie op vier (77%) leerlingen maakt gebruik van ICT artikelen voor de studies. De meest gebruikte items zijn een laptop of PC en een internetaansluiting. 34% van de leerlingen heeft een laptop of PC thuis die ze niet zouden hebben als het niet nodig was voor de studies. Voor deze leerlingen wordt het bedrag van de laptop/PC niet in gedeeld gebruik berekend.

De mediaanuitgave voor ICT artikelen bedraagt 148,42 euro. De totale kosten reiken tussen 25 euro, voor een leerling die een internetaansluiting deelde in een huishouden van 6 personen, en 351,5 euro voor een alleenwonende leerling die internet, printer en laptop gebruikte, en de laptop niet zou hebben indien het niet nodig was voor de opleiding.

Tabel 14. Gebruik (%), noodzakelijk gebruik (%) en uitgaven voor ICT artikelen

	Heeft dit thuis en gebruikt dit voor de studies			Gebruikt dit uitsluitend voor de studies			Uitgaven				
	%	Aantallen		%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	Gewogen	Gewogen	Ongewogen	Gewogen	Gewogen	Ongewogen					
Laptop/PC	69,9%	68,0	64	33,6%	22,8	23	93,75	93,75	93,75	187,50	187,50
Tablet	7,4%	7,2	7	5,9%	0,4	1	50,00	50,00	50,00	50,00	100,00
Internet	67,7%	65,8	62	4,8%	3,1	3	50,00	18,75	37,50	50,00	150,00
Printer	50,5%	49,1	44	8,5%	4,2	4	4,67	1,75	3,50	7,00	14,00
Totale respons		97,3	94		74,5	71					
Totaal	76,6%	74,5	71	35,0%	26,1	26	148,42	25,00	134,75	214,83	351,50

3.3 Vervoerskosten

Voor de berekening van de vervoerskosten berekenen we de kosten voor leerlingen die met de auto gebracht worden aan een prijs van 0,357 euro per kilometer. Dit is een forfaitair bedrag dat de RSZ hanteert voor de onkostenvergoeding van werknemers⁷. Het bedrag houdt rekening met aankoop, verzekering, brandstof, en onderhoudskosten. De leerlingen gaven in de vragenlijst zelf aan hoe veel keer per week ze naar school gaan. We gaan uit van een schooljaar van 37 weken om de verplaatsingskosten voor een volledig schooljaar te becijferen.

De fiets wordt in de berekening van de kosten voor woon-schoolvervoer beschouwd als een kosteloos vervoersmiddel. We rapporteren echter ook de uitgaven voor de aankoop en onderhoud van de fiets als een aparte uitgavenpost van vervoer.

70,3% van de leerlingen gebruikt het openbaar vervoer, al dan niet als enige vervoersmiddel of in combinatie met andere modi. 38,1% gebruikt enkel het openbaar vervoer. Een op vier (24%) gebruikt de fiets of te voet, al dan niet in combinatie met het openbaar vervoer. 13% van de respondenten gebruikt uitsluitend de auto als vervoersmiddel. Tot slot neemt een op tien leerlingen (11%) een ander vervoersmiddel of een combinatie van meer dan twee modi, zoals de combinaties bromfiets/motor met auto, bromfiets/motor met openbaar vervoer, te voet met auto, step, bromfiets/motor, of een combinatie van meer dan twee vervoersmodi.

De mediaanafstand tussen de woonplaats en de onderwijsinstelling van de leerling bedraagt 7,1 kilometer. Een op vier leerlingen in de steekproef woont binnen een radius van 5 kilometer van de school. Een vierde woont tussen 14 en 45 kilometer. De langste afstanden worden afgelegd met het openbaar vervoer (10,5 km), met een combinatie van de auto met het openbaar vervoer (9 km), of een andere combinatie (11 km).

Tabel 15. Gebruik (%) en afstand (km) van het woon-schoolvervoer

	Gebruik			Afstand (km)				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	Gewogen	Ongewogen						
Te voet en/of fiets	8,9%	9,2	11	1,0	0,5	1,0	2,0	15,0
Auto	12,9%	13,3	13	6,0	3,0	5,0	7,0	20,0
Openbaar vervoer	38,1%	39,3	37	10,5	2,0	7,0	19,5	40,5
Te voet/fiets + openbaar vervoer	15,0%	15,5	16	5,5	1,0	4,0	7,4	45,0
Auto + openbaar vervoer	14,0%	14,4	12	9,0	3,8	7,1	10,0	25,0
Andere combinaties	11,0%	11,4	12	11,0	2,0	5,0	20,0	25,0
Totaal	100,0%	103,2	101	7,1	0,5	5,0	14,0	45,0

De mediaankost voor het woon-schoolvervoer bedraagt 260 euro. De auto is duidelijk de duurste vervoersmodus, met een mediaankost van 317 euro voor leerlingen die uitsluitend de auto nemen, en 475,5 euro voor leerlingen die de auto met het openbaar vervoer combineren. Bovendien lopen

⁷<https://www.socialsecurity.be/employer/instructions/dmfa/nl/latest/instructions/salary/particularcases/expensesreimbursement.html>

de kosten heel hoog op, tot 2113,4 euro. Voor het openbaar vervoer ligt de mediaankost op 170 euro, met een spreiding tot maximaal 592 euro.

Tabel 16. Gebruik (%) en uitgaven aan het woon-schoolvervoer (enkel de verplaatsingskosten)

	Gebruik	Uitgaven				
	%	Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
Te voet en/of fiets	8,9%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Auto	12,9%	317,02	158,51	264,18	369,85	2113,44
Openbaar vervoer	38,1%	170,0	5,00	50,00	260,00	592,00
Te voet/fiets + openbaar vervoer	15,0%	97,00	40,00	70,00	209,00	240,00
Auto + openbaar vervoer	14,0%	475,52	274,75	427,14	618,36	1520,90
Andere combinaties	11,0%	270,00	105,67	105,67	1056,72	1198,21
Totaal	100,0%	260,00	0,00	57,00	422,69	2113,44

9,8% van de leerlingen maakte nog extra uitgaven om het vervoer mogelijk te maken, zoals een fiets, een fietshelm of –slot. De mediaanuitgave hiervoor was 25 euro.

Tabel 17. Gebruik (%) en uitgaven aan vervoersaccessoires

	Gebruik			Uitgaven				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Fiets	7,19%	7,3	7	58,00	20,00	25,00	100,00	900,00
Helm/slot	7,09%	7,2	9	10,00	3,00	5,00	20,00	30,00
Totaal	9,76%	9,9	11	25,00	0,00	4,60	80,00	920,00

3.4 Steunactiviteiten en andere uitgaven

Steunactiviteiten zijn activiteiten die door de school (of oudercomité of leerlingenraad) georganiseerd worden en waaraan deelname en/of bijdrage niet verplicht is. Enkele voorbeelden zijn steunacties voor het goede doel, tombola's of eetfestijnen. 8% heeft deelgenomen aan steunactiviteiten. Hiervoor werden bedragen tussen 4 en 15 euro uitgegeven. De mediane uitgave voor steunacties was 5 euro.

Tabel 18. Gebruik (%) en uitgaven aan steunactiviteiten

	Gebruik			Uitgaven (€)				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Steunactiviteiten	8,09%	7,8	11	5,00	4,00	5,00	6,00	15,00

3.5 Kosten verbonden aan de component werkplekieren

3.5.1 Vormen van werkplekieren

Naast de component leren die minstens twee dagen per week in een centrum voor deeltijds onderwijs ingevuld wordt, doen jongeren in het DBSO ervaring en kennis op via de component werkplekieren. Dit kan op vier manieren worden ingevuld: via een arbeidsdeelname (via een deeltijdse arbeidsovereenkomst of een overeenkomst alternerende opleiding, OAO), een brugproject, een voortraject of een persoonlijk ontwikkelingstraject (POT). De inschaling in een van deze vormen wordt vooraf gegaan door een screening door het onderwijscentrum. Voor meerderjarige leerlingen kan de werkcomponent enkel worden ingevuld via arbeidsdeelname (OAO of een deeltijdse arbeidsovereenkomst⁸). Een brugproject is een oplossing voor jongeren die bereid zijn om te werken, maar waar de attitudes en vaardigheden nog verder ontwikkeld moeten worden. Leerlingen in een brugproject krijgen een vergoeding van 1 euro per uur, met een maximum van 800 euro per jaar. Een voortraject wordt omschreven als een specifieke opleidings- en begeleidingsmodule voor jongeren met ontoereikende attitudes en vaardigheden. Een persoonlijk ontwikkelingstraject is gericht op kwetsbare jongeren in problematische situaties en wordt georganiseerd door een centrum voor deeltijdse vorming. Er zijn in Vlaanderen momenteel 7 centra voor deeltijdse vorming (CDV) die een persoonlijk ontwikkelingstraject aanbieden. In een POT kan zowel het les- als het arbeidsgedeelte vervangen worden. (Informatie Vlaanderen, 2019; Departement Onderwijs & Vorming, 2019a; Departement Onderwijs & Vorming, 2019b). In de praktijk is niet voor alle leerlingen de component werkplekieren ingevuld. Dit omvat leerlingen die nog in de screeningsperiode zitten, die om medische of sociale redenen niet aanwezig kunnen zijn, die spijbelen of in een tuchtprocedure zitten, of die nog geen plaats gevonden hebben in de bestemde categorie. Er wordt ingeschat dat het voltijds engagement in het DBSO voor minder dan de helft van de trajectstukken wordt gerealiseerd. Ook zijn er grote verschillen tussen de centra voor wat betreft het realiseren van een voltijds engagement (Smets et al., p.84).

37% van de leerlingen in de steekproef had een arbeidsovereenkomst als vorm van werkplekieren op het moment van het invullen van de bevraging aan het eind van het schooljaar. 28% van de leerlingen was aan het werk in een brugproject, en 27% in een voortraject. Bij slechts enkele leerlingen was de component werkplekieren ingevuld door een persoonlijk ontwikkelingstraject, en bij 5% was de component werkplekieren niet ingevuld.

Tabel 19. Invulling van de component werkplekieren bij de leerlingen van de steekproef

Vorm van werkplekieren	%	Aantallen	
	Gewogen	Gewogen	Ongewogen
Arbidsdeelname	37,3%	30,8	40
Brugproject	27,6%	22,8	22
Voortraject	27,1%	22,4	16
Persoonlijk Ontwikkelingstraject	3,3%	2,7	2
Component werkplekieren is niet ingevuld	4,7%	3,9	5

⁸ Dit is ondertussen aangepast: sinds het schooljaar 2018-2019 kunnen meerderjarige leerlingen ook via een brugproject hun component werkplekieren invullen.

In de bevraging van de centrumdirecteurs werd ook naar een overzicht gevraagd van het aantal leerlingen in de opleiding naar invulling van werkplekieren. Dit geeft een ander beeld dan de informatie uit de leerlingenbevraging. Volgens deze informatie is de component werkplekieren bij 30% van de leerlingen ingevuld door arbeidsdeelname, bij 14% via een brugproject, bij 13% in een voortraject, bij 18% in een POT en bij 26% van de leerlingen is de component werkplekieren niet ingevuld. Uit deze vergelijking blijkt dat de jongeren waarvoor de component werkplekieren is ingevuld oververtegenwoordigd zijn in de steekproef.

Tabel 20. Invulling van de component werkplekieren bij de leerlingen in de bevragede opleiding, volgens de instellingen

Vorm van werkplekieren	Aandeel in steekproef
Arbidsdeelname	29,5%
Brugproject	13,8%
Voortraject	13,4%
Persoonlijk Ontwikkelingstraject	17,5%
Component werkplekieren is niet ingevuld	25,8%

3.5.2 Materialen op de werkplek

In wat volgt bespreken we de kosten voor die leerlingen waar de component werkplekieren is ingevuld.

13% van de leerlingen heeft zelf bepaalde artikelen moeten kopen voor het werkplekieren. Het gaat hier bijvoorbeeld om veiligheidskledij, specifieke gereedschappen of andere materialen. In totaal was de mediaanuitgave hiervoor 35 euro. 9% van de leerlingen kocht werkkledij aan. Het gaat hier onder meer om werkschoenen of een werkbreek. De mediaanuitgave voor werkkledij was 50 euro. 5% kocht gereedschappen voor op de werkplek. Leerlingen vermeldden messen, een meetlat, maar bijvoorbeeld ook een nagelverzorgingsset of een schaar. Hiervoor werd in de mediaan 6 euro uitgegeven. Tot slot kocht 2% nog andere materialen. Hier gaat het bijvoorbeeld om een kluisje op de werkplek of ontsmettingsmiddel. Eén leerling vermeldde de aankoop van een telefoon. Hierdoor is de mediaanuitgave voor andere materialen zeer hoog.

Tabel 21. Gebruik (%) en uitgaven aan materialen voor op de werkplek voor de leerlingen waar de component werkplekieren is ingevuld

	Aangekocht			Uitgaven				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Werkkledij	8,9%	8,1	8	50,00	9,00	9,00	60,00	60,00
Gereedschappen	4,8%	4,3	7	6,00	5,00	5,00	35,00	200,00
Andere materialen	1,8%	1,6	3	680,00	5,00	5,00	680,00	680,00
Totaal	13,3%	12,0	15	35,00	5,00	9,00	60,00	746,00

3.5.3 Vervoerskosten (van en naar de werkplaats)

36% van de leerlingen waarbij de werkplekcomponent ingevuld is, heeft eigen kosten voor het vervoer van en naar de werkplaats (of de plek waar de alternatieve invulling doorgaat) die niet volledig door de werkgever worden terugbetaald. 40% van de leerlingen die de component werkplekieren invullen via een arbeidsdeelname, heeft eigen kosten voor het woon-werkverkeer. 56% van leerlingen die een brugproject volgen hebben eigen kosten, en 15% van de leerlingen in een voortraject heeft eigen kosten.

Merk op dat aangezien verschillende leerlingen in de schoolvakanties verder blijven werken op hun werkplaats, de berekening van de vervoerskosten hier anders is dan voor de component werkplekieren (zie hoofdstuk 2.5). De leerlingen die eigen uitgaven hadden, hadden een mediane uitgave van 550 euro voor een jaar.

Tabel 22. Vervoerskosten van en naar de werkplaats: aandeel leerlingen met eigen kosten en voor wie de kosten niet worden terugbetaald

Vorm van werkplekieren	Heeft eigen kosten die niet volledig worden terugbetaald			Uitgaven				
	%	Aantallen		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Arbeidsdeelname	40,3%	12,4	17	385,00	75,00	240,00	960,00	960,00
Brugproject	55,5%	12,6	11	440,00	185,00	279,00	860,00	880,00
Voortraject	14,5%	3,2	3	627,80	50,00	50,00	627,80	627,80
POT	0,0%	0	0	.	.	.	.	.
Totaal	36,0%	28,3	31	550,00	50,00	275,00	860,00	960,00

3.6 Beroepsinkomsten en vergoedingen

65% van de leerlingen waar de component werkplekieren is ingevuld, ontvangt een leervergoeding op de werkplek. Dit is het geval voor 99% van de leerlingen in arbeidsdeelname, 77% van de leerlingen in een brugproject, en 11% van de leerlingen in een voortraject. De mediaanvergoeding dat leerlingen ontvangen bedraagt 499 euro per maand. Dit bedrag is logischerwijze het hoogst bij de leerlingen in arbeidsdeelname (539,10 euro per maand).

Tabel 23. Leervergoeding (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkplekieren

Vorm van werkplekieren	Ontvangt leervergoeding			Bedrag per maand				
	Aantallen			Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	%	Gewogen	Ongewogen					
Arbeidsdeelname	98,6%	29,3	38	539,10	100,00	500,00	800,00	2100,00
Brugproject	77,0%	17,0	17	75,00	60,00	72,00	75,00	80,00
Voortraject	10,9%	2,2	2	70,00	70,00	70,00	70,00	550,00
POT	0,0%	0,0	0	.	.	.	.	.
Totaal	65,0%	48,5	57	499,00	60,00	75,00	539,10	2100,00

Leerlingen kunnen ook andere inkomsten krijgen op hun werkplek, zoals fooien of een bonus. 17% van de leerlingen ontvangt zo'n andere vergoeding. Ook hier zien we dat de praktijk vaker voorkomt bij leerlingen in arbeidsdeelname (37%). Bij de leerlingen in de brugprojecten ontvingen 2 leerlingen een dergelijke andere vergoeding. Per maand ontvangen de leerlingen in de mediaan 50 euro aan vergoedingen. De bijzonder hoge uitschieter die hier ingevuld werd komt van een leerling uit de opleiding polyvalent onderhoudsmedewerker.

Tabel 24. Andere vergoedingen (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkplekieren

Vorm van werkplekieren	Ontvangt andere vergoeding			Bedrag per maand				
	Aantallen			Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	%	Gewogen	Ongewogen					
Arbeidsdeelname	36,6%	10,6	14	50,00	4,20	20,00	80,00	360,00
Brugproject	7,0%	1,5	2	1327,50	5,00	5,00	2650,00	2650,00
Voortraject	0,0%	0,0	0	.	.	.	.	.
POT	0,0%	0,0	0	.	.	.	.	.
Totaal	16,9%	12,1	16	50,00	4,20	20,00	109,00	2650,00

In totaal ontvangt twee derde (68%) van de leerlingen die aan werkplekieren doen een vergoeding. De mediaaninkomsten zijn 50 euro. Er zit een vrij grote spreiding op de bedragen die leerlingen ontvangen. 50% van de leerlingen met inkomsten ontvangt maandelijks tussen 75 en 560 euro. Deze spreiding is voornamelijk toe te wijzen aan de vorm van werkplekieren. Leerlingen in arbeidsdeelname ontvangen, geheel volgens de verwachting, hogere inkomsten dan leerlingen in andere vormen van werkplekieren.

Tabel 25. Totaal van beroepsinkomsten en vergoedingen (per maand) die leerlingen ontvangen voor de component werkplekieren

Vorm van werkplekieren	Ontvangt een vergoeding			Bedrag per maand				
	Aantallen			Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	%	Gewogen	Ongewogen					
Arbeidsdeelname	98,6%	29,3	38	540,00	150,00	500,00	800,00	2160,00
Brugproject	84,4%	17,0	17	75,00	60,00	72,00	80,00	2714,00
Voortraject	11,5%	2,2	2	70,00	70,00	70,00	70,00	550,00
POT	0,0%	0,0	0	.	.	.	.	.
Totaal	67,6%	48,5	57	500,00	60,00	75,00	560,00	2714,00

3.7 Totale studiekosten

In onderstaande tabel geven we een overzicht van het gebruik en de uitgaven aan de verschillende rubrieken van studiekosten die we hierboven besproken hebben. De mediaanuitgave is het hoogste voor vervoerskosten van en naar school en voor de ICT-kosten. De kostenrubrieken worden niet allemaal evenveel gebruikt: buiten de studiekosten via de bijdrageregeling is het gebruik van de rubrieken niet hoger dan 77%. Het laagste gebruik ligt bij de steunactiviteiten, met slechts 8% gebruik. De totale kosten voor de component leren liggen op 398 euro (298 euro zonder vervoer). De totale kosten voor de component werkplekieren bedragen 440 euro. Dit is echter slechts van toepassing op 38% van de leerlingen. Voor een schooljaar in het DBSO ligt de totale studiekost op 572 euro, of 393 euro zonder vervoerskosten.

Aangezien de gebruikpercentages van verschillende rubrieken zo laag liggen, geven we in de volgende tabel de totale studiekosten ook weer over alle leerlingen, en niet enkel voor diegenen mét kosten. Aangezien we niet gemiddeldes maar medianen weergeven (cf. hoofdstuk 2.6) is de studiekost nul euro voor alle rubrieken waar het gebruik onder 50% ligt. Voor de totale studiekosten maakt dit echter geen verschil.

Tabel 26. Gebruik (%) en uitgaven (in euro), voor leerlingen met uitgaven aan rubrieken van studiekosten en in totaal voor een schooljaar

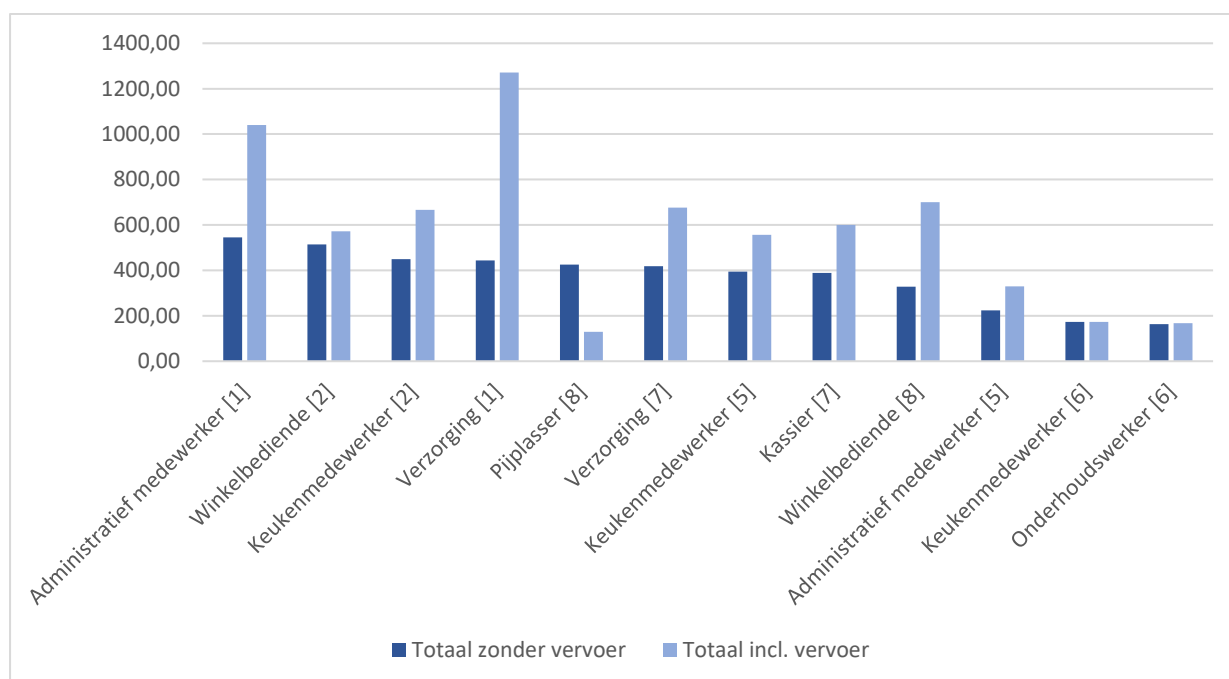
	Gebruik			Uitgaven				
	%	Aantal Gewogen	Ongewogen	Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
Studiekosten aangerekend door de school	100,0%	103,2	101	131,00	70,00	114,50	131,90	422,50
Algemene studie-uitrusting	56,3%	54,11	53	21,00	1,00	5,00	35,00	170,00
ICT-kosten	76,6%	74,5	71	148,42	25,00	134,75	214,83	351,50
Steunactiviteiten en andere	8,1%	7,8	11	5,00	4,00	5,00	6,00	15,00
Vervoer (van en naar school)	100,0%	103,2	101	260,00	0,00	57,00	422,69	2113,44
Vervoerskosten (extra)	9,8%	9,9	11	25,00	0,00	4,60	80,00	920,00
Totaal component leren (excl. vervoer)	100,0%	90,9	86	298,42	105,00	223,42	388,17	695,00
Totaal component leren	100,0%	90,9	86	398,26	70,00	131,90	666,89	2481,94
Materialen op de werkplek	12,9%	12,0	15	35,00	5,00	9,00	60,00	746,00
Vervoer (van en naar werkplek)	36,0%	28,3	31	550,00	50,00	275,00	860,00	960,00
Totaal component werkplekieren	38,4%	34,5	37	440,00	5,00	75,00	746,00	960,00
Totaal excl. vervoer	100,0%	80,8	77	392,50	105,00	239,75	538,42	1254,10
Totaal	100,0%	80,8	77	571,67	70,00	180,60	877,90	2531,94

Tabel 27 Gebruik (%) en uitgaven (in euro) aan rubrieken van studiekosten en in totaal voor een schooljaar

	Gebruik			Uitgaven				
	%	Aantal		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
		Gewogen	Ongewogen					
Studiekosten aangerekend door de school	100,0%	103,2	101	131,00	70,00	114,50	131,90	422,50
Algemene studie-uitrusting	56,3%	90,3	86	3,00	0,00	0,00	22,00	170,00
ICT-kosten	76,6%	97,3	94	143,75	0,00	37,50	198,42	351,50
Steunactiviteiten en andere	8,1%	95,5	92	0,00	0,00	0,00	0,00	15,00
Vervoer (van en naar school)	100,0%	103,2	101	233,00	0,00	50,00	379,85	2113,44
Vervoerskosten (extra)	9,8%	100,2	97	0,00	0,00	0,00	0,00	920,00
Totaal component leren (excl. vervoer)	100,0%	90,9	86	298,42	105,00	223,42	388,17	695,00
Totaal component leren	100,0%	90,9	86	398,26	70,00	131,90	666,89	2481,94
Materialen op de werkplek	12,9%	92,9	89	0,00	0,00	0,00	0,00	746,00
Vervoer (van en naar werkplek)	36,0%	85,9	80	0,00	0,00	0,00	0,00	960,00
Totaal component werkplekleren	38,4%	90,1	88	0,00	0,00	0,00	35,00	960,00
Totaal excl. vervoer	100,0%	80,8	77	392,50	105,00	239,75	538,42	1254,10
Totaal	100,0%	80,8	77	571,67	70,00	180,60	877,90	2531,94

In Figuur 10 geven we de totale studiekosten weer naargelang de opleiding-school van de leerling. Deze figuur geeft enkel de kosten weer in de schoolopleiding combinaties waar er respons was van leerlingen. De opleidingen staan in de figuur geordend naargelang de hoogte van het totaal zonder vervoer. Hier zien we dat weliswaar de opleiding administratief medewerker de hoogste studiekost heeft, maar enkel in één van de twee scholen waar het werd bevroegd. De twee opleidingen die hierna volgen zijn beiden van dezelfde school, waarvan we in Figuur 9 al opmerkten dat het de twee scholen met de hoogste bijdrageregeling waren. Tabel 28 geeft meer gedetailleerde informatie over de totale studiekosten zonder vervoer naar opleiding-school combinatie.

Figuur 10. Totale kosten met en zonder vervoer, naar opleiding-school

Tabel 28. Totale studiekosten (zonder vervoer), naar opleiding-school combinatie

Opleiding-school	n	Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
Administratief medewerker [1]	4	545,92	340.18	346.80	845.92	953.42
Winkelbediende [2]	3	514,67	420.92	420.92	624.00	624.00
Keukenmedewerker [2]	10	449,50	422.50	427.50	610.00	745.00
Verzorging [1]	5	443,75	395.75	417.75	562.75	677.75
Pijplasser [8]	3	425,00	425.00	425.00	425.00	425.00
Verzorging [7]	15	418,50	142.00	259.75	844.75	1412.50
Keukenmedewerker [5]	7	394,96	317.92	327.92	497.50	543.00
Kassier [7]	12	388,17	131.00	236.00	488.75	518.75
Winkelbediende [8]	15	327,92	105.00	239.75	916.15	1234.50
Administratief medewerker [5]	3	223,42	204.75	204.75	245.75	245.75
Keukenmedewerker [6]	9	173,73	131.90	149.38	366.25	551.90
Onderhoudswerker [6]	15	162,90	131.90	133.90	305.65	898.40

3.8 Leefkosten en buitenschoolse kosten

3.8.1 Buitenschoolse kosten

Slechts 6,43% van de leerlingen volgde in het afgelopen schooljaar bijlessen (bv. Nederlandse les) of therapie (bv. kinesitherapie). Twee leerlingen volgden Nederlandse les aan 30 euro per maand, twee leerlingen volgden kinesitherapie aan respectievelijk 50 en 25 euro per keer, en twee leerlingen volgden psychotherapie voor 4 euro per keer (Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg).

3.8.2 Eten en drinken verbonden aan de lesplaats

71,4% van de respondenten maakt kosten voor eten en/of drinken op school. De mediaankost bedraagt 117 euro per schooljaar, waarbij de helft van de respondenten tussen 55 en 219 euro betalen. Er wordt vooral gebruik gemaakt van drank (64%) en snacks (43%).

Tabel 29. Gebruik en uitgaven aan eten en drinken op school, voor een schooljaar

	Gebruik			Uitgaven				
	%	Aantal		Mediaan	Min	Q1	Q3	Max
	Gewogen	Ongewogen						
Warme maaltijd	13,47%	9,4	11	182,75	146,20	146,20	219,30	328,95
Broodje	26,22%	18,9	26	146,20	21,25	114,75	497,08	731,00
Drank	63,84%	59,8	56	58,48	20,40	29,24	87,72	292,40
Snack	42,75%	33,9	34	29,24	7,31	20,40	58,48	116,96
Totaal	71,35%	70,4	73	116,96	17,00	54,83	219,30	1023,40

4 Beleid van de onderwijsinstellingen rond schoolkosten

De bevraging van de instellingen omvatte ook een aantal vragen over het beleid van de instellingen rond de schoolkosten. Deze vragenlijst werd door slechts 8 instellingen ingevuld teruggestuurd. De informatie in dit hoofdstuk is dus niet veralgemeenbaar, maar dient als context bij de bovenstaande informatie.

4.1 Beleid rond onbetaalde rekeningen

Alle scholen in de steekproef worden geconfronteerd met onbetaalde schoolrekeningen. Al deze scholen voorzien ook speciale tegemoetkomingen voor ouders en/of de volwassen leerlingen met betalingsmoeilijkheden.

Alle bevroegde scholen voorzien een spreiding van de betaling. In drie scholen (37,5%) is ook een uitstel van de betaling mogelijk. Twee scholen (25,0%) voorzien de mogelijkheid van een vermindering van de rekening, en in één school (12,5%) is een volledige kwijtschelding mogelijk. Andere regelingen zijn een individuele regeling met de directie (in één school) en een regeling met een gespecialiseerde vzw of een OCMW (één school).

4.2 Kostenbewustzijn op school

Vijf van de acht scholen (62,5%) hebben een schoolbeleid rond de beheersing van de studiekosten. Vijf scholen (62,5%) hebben een schoolbeleid rond de kosten die leerkrachten zelf betalen voor de lessen. Alle directies gaven aan dat ze actief op zoek gaan naar manieren om kosten te drukken: twee (25%) zoeken vaak naar oplossingen om kosten te besparen en zes (75%) geven aan bij elke uitgave naar de goedkoopste oplossing te zoeken.

Geen enkele school denkt dat de studiekosten in de eigen school hoger zijn dan in andere vergelijkbare scholen. Eén school denkt dat de studiekosten gelijkaardig zijn, de rest schat de kosten lager in dan in andere scholen.

Geen enkele school denkt dat de studiekosten sinds 2007 gedaald zijn. Eén directeur denkt dat de kosten ongeveer hetzelfde zijn gebleven, vijf denken dat ze wel wat zijn gestegen (met 5 à 15%), en twee denken dat ze duidelijk gestegen zijn (meer dan 15%).

4.3 Kostenbeheersende maatregelen of voordelen

Eén school maakt gebruik van sociale voordelen van het lokaal bestuur. Het gaat hierbij om het gebruik van sportinfrastructuur. Twee scholen ontvangen andere voordelen van het lokaal bestuur. Deze andere voordelen zijn van logistieke aard (onderhoud en herstellingen) en van financiële aard (ICT en telefonie). Daarnaast ontvangt één school af en toe ook materiaal van organisaties waar ze mee samen werken.

Scholen ontvangen daarnaast ook fondsen, donaties of sponsoring van projectsubsidies (vijf scholen). Drie scholen ontvangen geen andere fondsen, donaties of sponsoring. Geen enkele school ontvangt voordelen van een oudervereniging, vriendengroep, parochie of schoolbestuur.

Scholen maken gebruik van raamcontracten (7 scholen), leasing contracten (2 scholen) en samenaankoop zonder raamcontract (1 school) voor het bekostigen van kopiekosten (7 scholen), telefonie en internet (6 scholen), energiekosten (5 scholen), ICT materiaal (4 scholen), vervoer (2 scholen) en kosten die buiten deze categorieën vallen (2 scholen). Een centrumdirecteur maakte hierbij echter wel de opmerking dat bindende raamcontracten soms de kosten voor de scholen verhogen omdat deze niet altijd met de goedkoopste bedrijven worden afgesloten.

4.4 Opinie vragen

Op het einde van de directievragenlijst werd er aan de directeurs gevraagd welke twee van de volgende maatregelen de Vlaamse overheid in de toekomst zou moeten nemen. In Tabel 30 tonen we welke maatregelen de directeurs gesteund hebben. Vooral maatregelen omtrent extra middelen voor technische uitrusting, investeringen in bouw of renovatie van scholen, en extra middelen om te voldoen aan bijkomende regelgeving krijgen veel steun van de directeurs.

Tabel 30. **Opinie van directeurs omtrent een reeks mogelijke maatregelen van de Vlaamse overheid**

	Aantal scholen
Rechtstreeks doorstorten van schooltoelagen naar scholen	0
Extra investeren in het bouwen of renoveren van scholen/gebouwen	4
Extra administratieve omkadering	3
Extra middelen om te voldoen aan bijkomende regelgeving	4
Extra middelen om te digitaliseren	1
Extra middelen voor technische uitrusting (materiaal en machines)	6
Andere	2

De voorstellen die werden ingevuld bij de open vraag (andere) zijn:

- Didactisch materiaal, verbruiksgoederen voor de lessen, gezonde maaltijden voorzien in scholen met veel kinderen uit kansengroepen;
- Groepsaankopen om de kosten te drukken van bureaumateriaal, handboeken, papier, ... ;
- De subsidiëring over de netten heen gelijk trekken;
- Streven naar gratis onderwijs.

5 Samenvatting van de voornaamste resultaten en beleidsaanbevelingen

Voor een volledig schooljaar in het deeltijds beroepssecundair onderwijs bedraagt de totale studiekost 572 euro. Dit bedrag omvat de studiekosten die verbonden zijn aan de component leren, de kosten verbonden aan de component werkplekieren, en aan de vervoerskosten die leerlingen hebben om naar het centrum voor deeltijds onderwijs te gaan.

De kosten verbonden aan de component leren bedragen 298 euro zonder vervoerskosten. De twee belangrijkste rubrieken die tot dit bedrag leiden, zijn de kosten die verbonden zijn aan het gebruik van ICT materiaal voor schoolwerk (laptop, tablet, internetaansluiting, printer) en de studiekosten die aangerekend worden door de school. Daarnaast zijn er nog de kosten verbonden aan de algemene studie-uitrusting (21 euro) en aan steunactiviteiten die op school worden georganiseerd (5 euro). Deze laatste twee rubrieken worden minder gebruikt (respectievelijk door 56% en 8% van de leerlingen) en wegen dus ook niet zwaar door in de totale studiekost.

De studiekosten aangerekend door de school zijn onder te verdelen in de rubrieken van een algemene bijdrage, specifieke kledij, materiaal/grondstoffen, en uitstappen. De mediane studiekost die scholen aanrekenden voor een schooljaar bedraagt 130,5 euro. We merken op dat in de totale studiekosten een grote spreiding waar te nemen is tussen de scholen, gaande van 47,5 euro in twee opleidingen van eenzelfde school, tot 422,5 euro in de opleiding Keukenmedewerker in een school waar een (weliswaar facultatieve) meerdaagse uitstap georganiseerd werd. Een tweede observatie in dit verband is dat we hier veeleer verschillen opmerkten tussen scholen in plaats van tussen opleidingen. Het lijkt er dus sterk op dat veel scholen een interne solidarisering van de studiekosten toepassen waarbij aan alle leerlingen, ongeacht de opleiding, dezelfde kosten aangerekend worden.

De studiekosten verbonden aan de component leren, inclusief de vervoerskosten, bedragen 398 euro. De vervoerskosten van leerlingen voor het woon-schoolvervoer bedragen 260 euro voor een schooljaar. De mediane afstand die leerlingen afleggen tussen thuis en de school, bedraagt 7,1 kilometer. De duurste vervoersmodi waren de auto (317 euro) en de combinatie auto met openbaar vervoer (475,5 euro). Respectievelijk 13% en 14% van de leerlingen gebruikt deze vervoersmodi. Een groter aandeel van de leerlingen gebruikt het openbaar vervoer: 38% gebruikt uitsluitend het openbaar vervoer en maar liefst 70% gebruikt het openbaar vervoer al dan niet in combinatie met een ander vervoersmiddel.

Van de leerlingen in onze steekproef was voor 95% de component werkplekieren ingevuld. De kosten voor werkplekieren hebben we enkel berekend op de leerlingen waar deze component is ingevuld. Van deze leerlingen had 38% kosten. De mediaanuitgave was 440 euro. De kosten die verbonden zijn aan het werkplekieren zijn onder te verdelen in de rubrieken materialen op de werkplek (werkkledij, gereedschappen of andere materialen) en aan de vervoerskosten die niet worden terugbetaald door de werkgever. In dit laatste opzicht zagen we dat leerlingen in een

brugproject het vaakst kosten hebben die niet worden terugbetaald (voor 56% van de leerlingen). Dit is logisch aangezien de regeling is dat leerlingen in een brugproject een forfaitair bedrag van 1 euro per uur ontvangen. Van de leerlingen in arbeidsdeelname krijgen toch nog 40% van de leerlingen de vervoerskosten niet volledig terugbetaald.

Naast de uitgaven die leerlingen maken, ontvangt een deel van de leerlingen ook een leervergoeding of andere vergoeding op de plek waar zij aan werkplekleren doen. 99% van de leerlingen in arbeidsdeelname gaven aan een vergoeding te ontvangen, aan een mediaaninkomen van 540 euro per maand. Van de leerlingen in een brugproject gaf 84% aan een vergoeding te ontvangen, hier ging het in de mediaan om 75 euro per maand. Daarnaast gaf nog 12% van de leerlingen in een voortraject aan een vorm van vergoeding te krijgen.

De totale studiekosten zonder vervoer naar opleiding-school combinatie variëren tussen 163 euro en 588 euro. We zien ook hier dat de kosten binnen instellingen meer op elkaar gelijken dan binnen opleidingen, al is het minder éénduidig dan op het niveau van de schoolbijdrage. Gezien de beperkte steekproef hebben we geen verdere analyses kunnen uitvoeren om de studiekosten te vergelijken naar onderwijsnet, schoolgrootte, of andere variabelen op school- of leerlingenniveau.

Aangezien er nog geen eerder onderzoek is verricht naar de studiekosten in het deeltijds onderwijs, kunnen we geen uitspraken doen over de evolutie van de studiekosten in de tijd. Wat betreft vergelijkingen met de kosten in het gewoon secundair onderwijs, kunnen we enkel uitspraken doen over de kosten in de eerste graad. Het onderzoek naar de studiekosten in de bovenbouw van het gewoon secundair onderwijs van het schooljaar 2017-2018 is op dit ogenblik nog niet afgerond. De studiekosten in de eerste graad van het secundair onderwijs bedragen 1207 euro voor een schooljaar, en 1196 euro voor een schooljaar in de B-stroom (De Norre, Havermans, & Groenez, nog te verschijnen). Een jaar onderwijs volgen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs heeft dus een beduidend lagere financiële kost dan in de eerste graad secundair.

België heeft zich er echter toe gebonden, via het onderschrijven van het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, om ervoor te zorgen dat “het middelbaar onderwijs in zijn verschillende vormen, [...], door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs, voor eenieder beschikbaar en algemeen toegankelijk dient te worden”. Het is dus uiterst relevant om de uitgaven aan studiekosten te vergelijken met het bedrag van de studietoelage in het deeltijds onderwijs. De bedragen voor de schooltoelages zijn bij een minimumtoelage 113,95 euro, bij een volledige toelage 341,87 euro en bij een maximale toelage 474,82 euro. De dekkingsgraad voor de totale studiekost (inclusief vervoer) bedraagt dus 83% voor de maximale toelage, 60% voor de volledige toelage, en 20% voor de minimumtoelage. Dit is een betere dekking dan in de eerste graad van het secundair onderwijs en in het gewoon basisonderwijs (De Norre, e.a., nog te verschijnen; Havermans, De Norre, & Groenez, nog te verschijnen), maar biedt nog steeds geen volledige dekking van de kosten.

Het deeltijds beroepssecundair onderwijs focust zich op die jongeren tussen 15 en 25 jaar die om een of andere reden de overstap van het voltijdse onderwijs maakten. Deze jongeren hebben vaak een verhoogde kans op ongekwalificeerd schoolverlaten. Vanuit dit opzicht is het extra belangrijk om zoveel mogelijk de financiële drempels om in het onderwijs te blijven voor deze leerlingen te

verlagen. De mogelijkheid om een leervergoeding te verdienen speelt hier uiteraard ook een belangrijke rol, maar men dient hierbij niet uit het oog te verliezen dat niet elke leerling in het deeltijds onderwijs een dergelijke vergoeding heeft. Vanuit dit opzicht is het belangrijk om er op te blijven waken dat de studietoelage voldoende overeenkomt met de gewenste dekkingsgraad.

De schooldirecties in de steekproef leken zelf ook al bezorgd over de financiële drempels. Alle scholen kregen te maken met onbetaalde schoolfacturen, en in alle scholen was ook een spreiding van de facturen standaard mogelijk. 62,5% van de bevraagde scholen hebben een schoolbeleid rond de beheersing van de studiekosten. Alle directies gaven aan actief op zoek te gaan naar manieren om kosten te drukken. Ter afsluiting gaven de directies opinies over hypothetische beleidsmaatregelen. Vooral maatregelen omtrent extra middelen voor technische uitrusting, investeringen in de bouw of renovatie van scholen, en extra middelen om te voldoen aan bijkomende regelgeving krijgen veel steun van de directeurs.

Verder zien we dat ook in het deeltijds onderwijs de kostenrubriek voor ICT een belangrijke kostenpost is die door drie op vier leerlingen gebruikt wordt. We wijzen hier graag op het groeiende belang van digitalisering in de huidige maatschappij en de rol die het onderwijs neemt in het wegwerken en/of voorkomen van de hieraan verbonden competentiekloof. Daarom lijkt het ons van belang dat de Vlaamse overheid een visie uitwerkt rond de financiering van deze eindterm.

6 Referenties

Coomans, Groenez, & Kuppens (2016). *Ontwikkeling van een studiekostenmonitor*. Leuven: HIVA, 88 p.

De Norre, Havermans & Groenez (te verschijnen). *Studiekosten in de eerste graad van het secundair onderwijs*. Steunpunt SONO: Gent.

Departement Onderwijs & Vorming (2018). *Vlaams onderwijs in cijfers 2017-2018*. Geraadpleegd op 29 maart 2019 via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/over-vlaams-onderwijs-in-cijfers>.

Departement Onderwijs & Vorming (2019a). *Mogelijke contracten*. Geraadpleegd op 29 maart 2019 via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/mogelijke-contracten>.

Departement Onderwijs & Vorming (2019b). *Deeltijds leren en deeltijds werken*. Geraadpleegd op 29 maart 2019 via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/deeltijds-leren-en-deeltijds-werken>.

Havermans, De Norre & Groenez (te verschijnen). *Studiekosten in het basisonderwijs*. Steunpunt SONO: Gent.

Informatie Vlaanderen (2019). *Deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO)*. Geraadpleegd op 29 maart 2019 via <https://www.vlaanderen.be/deeltijds-beroepssecundair-onderwijs-dbso>.

Smet, Stevens, De Rick, De Witte, Van Landeghem & De Fraine (2015). *Leren en Werken. Evaluatie van het Decreet van 2008*. KU Leuven: Leuven; 2015-09.

Bijlagen

Bijlage 1: Aandeel van de leerlingen per opleiding in populatie en steekproef, en de toegepaste weging

Opleiding	Leerlingen populatie	Aandeel	Leerlingen steekproef	Aandeel	Weging
Administratief medewerker	361	13,38%	7	6,93%	1,9305
Kassier	171	6,34%	12	11,88%	0,5336
Keukenmedewerker	727	26,95%	26	25,74%	1,0469
Personenzorg *	172	6,38%	15	14,85%	0,4296
Pijplasser	175	6,49%	3	2,97%	2,1850
Polyvalent onderhoudswerker*	292	10,82%	15	14,85%	0,7285
Winkelbediende	800	29,65%	18	17,82%	1,6637
Totaal	2698	100,00%	101	100,00%	